

*Українську родину
сердечно вітаємо зі Світлим
Різдвом-колядою і новоліттям!
Хай звеличає Вас святе Сонце,
осяють ясні зорі.
Будьте багаті, як земля;
здорові, як вода; милі, як місяць!
Славіте Христа!
Віншуємо Вас радістю,
здоров'ям, щастя Вам, Боже,
на все гоже, а що не гоже —
то не дай Боже!
Хай любов і щира згода живуть
поміж Вами, будьте дужі та
щасливі зі своїми діточками.
Живіть у творчому натхненні,
в мудрості й силі, родичам
приємні, добрим людям милі —
на славу-велич Соборної України!*

НОВОРІЧНА РЕФЛЕКСІЯ

Перед святами (особливо різдвяними) в нас прокидається туга за втраченим раєм. Навіть ті, які не вірять ані в рай, ані в пекло, відчувають аромат золотих снів дитинства. У відблисках тих снів чітко і конкретно постає межа між добром і злом. І з'являється віра в перемогу першого над другим. Такою вона буває лише в казках і міфах. Власне туга едемська є ностальгією за великим міфом, за тим Словом, з якого все почало "бисть" і яке було в Бога. А без нього нічого не почало бути. "Не було неба і землі", — як співається в одній колядці.

Насмілюся стверджувати, що таким чином у нас прокидається читачий інстинкт. Але ж де ви знайдете відчайдушів, які б наважилися різдвяно-новорічні канікули провести за книжкою — спитаєте?! Ну, не без того, щоб у гороскопчик зазирнути — чого б не отримати зайвий предмет для розмов за святковим столом. Але перед святами серце не дарма мліє і марить за чимось таким... райським. Бо то був стан цілковитого порозуміння зі світом. А після того, як за спиною Адама і Єви брязнула едемська брама, світ раптом став таємничим, незбагненим і загрозливим. Його треба було розгадувати, вивчати, розплутувати, мов клубок ниток (ось звідки взялося вузликове письмо).

Ворожіння, розгадування прикмет, снів, подорожніх знаків і є своєрідним способом читання світу і промацування згортка власної долі. Це чимось нагадує читання книг у спілку з шрифтом Брайля, чи не так? Тобто перше, чому довелося навчитися едемським дисидентам перед тим як у поті чола добувати хліб насущний — це навчитися читати світ.

Справді, коли під похилою черепною коробкою нашого пра-пра-пра спалахнув раптом здогад, що ліс, помережаний слідами звірів, є книгою, яку можна читати й отримати тим самим перевагу над четвероногими — відтоді, певно, його чоло й почало видовжуватися чи то від здивування, чи то від захвату. Ще більш прашчурове чоло заворушилося, коли він підняв його до нічного неба й побачив, що і там хтось добряче

ПРИСЛУХАЄМОСЯ ДО НЕБА

потоптався. А може, то — дороговкази, що їх залишили якісь невідомі першопрохідці (це вже в добу переходу від варварства до цивілізації)? А може бути, зорі — це свічки, якими Бог освітлює дорогу праведникам до раю?

Вигнання з Едему, втім, обернулося для людини певними перевагами. Втративши рай, ми нарешті збагнули, що він таки існує... де? (хай навіть у золотих снах), а поки до нього можна прагнути й читати знаки, що ведуть нас туди. Хоч як би там було, а саме на Святий і на Щедрий вечір наші дідусі й прабабусі мали звичай прислухатися до неба, адже вірили, що воно в ці дні "відкривається" і всіляка істота отримує дар мови — можливість говорити з Богом (аби попитати в нього дороги додому?). Можливо, у результаті такої розмови і виникла легендарна "Книга Голубина". Як вважає Ксенофонт Сосенко, один із найприскіпливіших дослідників Різдва, основні ритуальні елементи святвечірнього дійства є спогадом про отримання людством перших культурних дарів.

Так-от, міфи кажуть, що з неба у "часи первовитні" падали сакральні дари не лише у вигляді золотого плуга, чаші, меча (сокири), а й у вигляді книг. І одна з них була такою великою, що сторінки її зайняли собою всю міську площу і простяглися далі за браму в поля. І виїшли подивитися на цю книгу король зі своєю і весь народ того королівства. Дивилися і дивувалися вони, і довго не могли збагнути, що це перед ними. Та з'явився один принц і повідав присутнім, що у Книзі цій записано все, що було від початку світу. Довго мудрий принц читав і гортав сторінки, списавши малозрозумілими значками, аж поки всі люди не побачили, що немає на площі їхнього міста ніякого фоліанта, а лежить перед ними простерта, мов на долоні, далечинь земна, списана рунами доріг і стежок. Щоправда, поки манускрипт залишався доступним для читання, хтось устиг помітити останній за-

пис, зроблений на його сторінках, а саме: "У світі є лише чотири книги. Одна — це зоряне небо; друга — твердь земна з усією живністю на ній; третя — Біблія; четверта — книга людського серця, яку кожен повсякчас носить із собою, та не всякий зазирає в неї. Проте лише той, хто навчиться читати книгу серця, зробить зрозумілими для себе всі інші книги, які були і будуть на землі".

Мені, та й більшості представників мого покоління, вже за фактом свого народження в останній чверті ХХ століття не вдалося застати справжнього Різдва з його поважним церемоніальним ладом. І ми мусили відчитувати його з книжок, підхоплювати зі слабнучих вуст "ветхих деньми" бабусь по забутих Богом і людьми селах, відривати в архівах, вичаковувати на вечірках і мистецьких салонах. Але всі ці спроби залишалися б марними без здатності підглядати до книги серця (єдино вцілілої з решти книг) і там відшукувати те, що потрібно.

Читання, загалом, досить інтимний процес. У кожного є свій темпоритм зустрічі з текстом, свій особливий читачий ритуал, в якому прокидається небуденне чуття світу. До перечитування світу нас спонукає особливий нерв свободи: "Пізнайте істину, і вона зробить вас вільними". Нас намагалися позбавити цього дару, монологом Великого Інквізитора підмінити наші читачькі діалоги з Автором. Нам не хотілося безпросвітних буднів — ми відповіли бажанням свята. І коли фальш і брехня сильних світу до непристойності позначалася на картинці світу купами мишачого посліду й відгризеними краями аркушів, настала проста реакція — бажання змести зі сторінки огидний послід, аби знову почути пряму мову буття і врятувати його семантику від спотворення. Золотистий колір знамен нашої революції став утіленням енергії правди, енергії очищення. Саме ритуал очищення передувє свята.

Продовження на с. 14

Український шлях

Стор. 3, 6

Дідух на стіл, родина — за стіл

Стор. 8, 9

Воли голубії, роги золотії...

Стор. 12

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА

У цій праці перш за все імponує належність її до не зовсім звичайних явищ у царині української філософської думки. Вражає не тільки маса залученого матеріалу, глибина його опрацювання, сміливість і переконливість зіставлень і висновків. Незвичайною, як на мене, є також вичерпна системність і віртуозна стилістична дослідження світоглядної проблеми. І ще: книга “Філософсько-політичні основи українського національно-визвольного руху”, написана гарною і шляхетно простою мовою (Івано-Франківськ, “Лілея НВ”), уже стала одним із провідних ліхтарів нового століття у дуже своєрідній і складній стихії рідкісних розвідок на подібні теми. І заслуговує гідного продовження чи наслідування.

Чому Українську ідею намагаються запхати то в рамки якоїсь умовляної демократії, то в “громадянське суспільство” “з ринковими відносинами”, або в “соціальну державу” чи ще в якусь штучно вигадану, загальну й химерну формулу без конкретного змісту? На думку авторки, Галини Дичковської, філософа з Івано-Франківського університету, причиною цього є “небажання сформулювати феномен України в контексті сакрального”. Це значить — не бачити в Україні священне начало, таке зрозуміле кожному патріоту, як би не закінчувалося його прізвище: на “-енко”, “-ський” чи “-ов”. І чи тільки через нехіть? Мабуть, швидше, через страх... Бо безліч добродіїв, серед яких — політики, філософи, партійні ідеологи, художники, письменники, журналісти — ніяк не спроможуться позбутися “бузино-вих” комплексів і хоча б спробувати піднятися до тієї вершини, де стояв Шевченко мольберт і звідки, наче грім, лунали пророчі слова.

Органічно не сприймаючи будь-які замовчування, Галина Дичковська називає речі їхніми іменами, розуміючи як прояв меншовартості і “страх бути”, і будь-який інший симптом приховування правди. Тим духовним комплексом блокувався самовираз ба-

ВІДЧУТТЯ САКРАЛЬНОСТІ

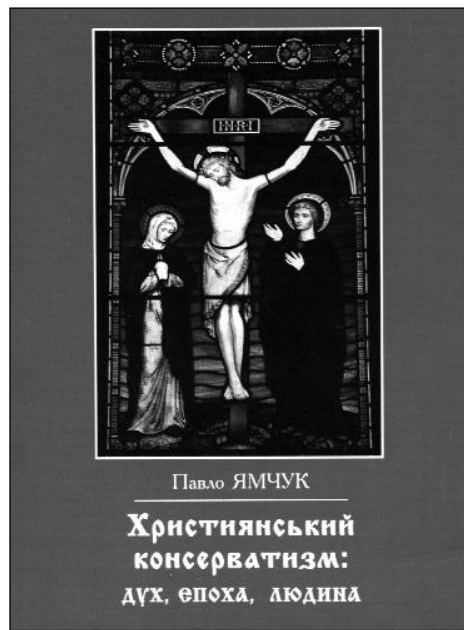
гатьох талановитих митців і вчених радянської (та й попередньої) доби. Виростаючи з природного бажання окремої екзистенції вижити, він диктує своєму носієві щодалі нові поступки, і врешті-решт настає момент, коли маска приростає до обличчя. Відмова від такої маски сьогодні актуальна, як ніколи. Сприяти цьому акту самоочищення нації і має на меті авторка, стверджуючи: “Українська меншовартість полягає у відсутності чи втечі від відчуття сакральності України”.

У книзі досліджуються світоглядні основи та ціннісні пріоритети національного ру-

ху, уявлення його виразників і речників про природу суспільства, рушійні сили історичного процесу та ін. Особливо цікава її версія витоїв українського релігійного світогляду і взагалі — онтологічних основ нашого визвольного руху. Відсутність на його сучасному етапі будь-яких партійних, директивних парадигм щодо трансцендентної чи матеріалістичної ідеї створення Світу дає можливість об’єднання в цьому русі найширших верств суспільства. Скептичний прагматизм І. Франка, глибока релігійність І. Огієнка, нетипові для лебелого матеріалізму ноосферні прозріння В. Вернадського і навіть давньоукраїнське язичницьке ототожнення Природи і Життя з Богом — усе це можна розглядати як можливі складові світогляду національно свідомого громадянина.

Проте політична й духовна еліта має визначитися певніше. Авторка витончено це відчула. Просто й успішно розвіює вона туман сучасних спекуляцій на тему нібито існуючого, спільного з мазохізмом “крутянського комплексу”: “Жертовність “в ім’я держави і творчості державної” (В. Липинський) характерна і для консерватизму, лише тут відсутня її персоніфікація на рівні героя-особи, а подається вона як загальна і обов’язкова прикмета справжньої аристократії”. І далі: “Ця тенденція співзвучна з **християнським**: віддати життя за друзів своїх...” Поєднаймо ці два поняття, і з’явиться третє, не нове й не інше: **християнський консерватизм**.

...Власне, так звучить назва нової книги доцента Одеського університету філософа Павла Ямчука, що цього року побачила світ (Луцьк, “Терен”), у висновках скромно названа автором “розвідкою”. І це ґрунтовне дослідження, на моє переконання, також є яскравим спадом національної філософської думки. Його автор не уникає складних

дискусійних проблем, розгляд яких є рідкісним явищем навіть у контексті світової філософії — як скажемо, справжній та удаваний аристократизм; а в літературознавстві — пошуки витоїв сучасної української літературної традиції, які він знаходить у середньовічній європейській літературі.

Усе це не може залишити байдужою людину, яка живе національною ідеєю. Читач послідовно доходить думки про те, що носіями **християнського консерватизму** можуть бути лише нефальшиві представники національної духовної аристократії. У минулому це Г. Сковорода, Т. Шевченко, В. Липинський. А нині? Але така вже доля істориків та філософів — мати справи з минулим.

• Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

НА ЗДОБУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 2006 РОКУ

На розгляд Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка було представлено 74 твори і роботи. До другого туру конкурсу було допущено 66 творів і робіт. За підсумками багаторазового голосування до третього, заключного, туру конкурсу допущені такі кандидатури:

Безніско Євген. Серія ілюстрацій до творів Івана Франка (2004—2005).

Представлено Львівським національним університетом імені І. Франка.

Гарбуз Володимир. Ілюстрації до “Кобзаря” Т. Г. Шевченка (2004). Представлено Асоціацією співробітників незалежних журналів.

Гаркуша Григорій. Концертна програма “Моя Україна” (2004—2005).

Представлено Національною музичною академією ім. П. І. Чайковського.

Грич Віктор (режисер-постановник), **Френкель Михайло** (сценарист), **Грич Анжеліка** (актриса), **Томусяк Валентин** (актор), **Чайковська Валерія** (актриса). Вистава “Лісова пісня” в Київському академічному театрі юного глядача на Липках (2005).

Представлено Київським дитячим фондом.

Гнатюк Богдан (автор сценарію), **Дудка Сергій** (режисер), **Гальченко Юрій** (оператор). Телевізійний документальний фільм “Час темряви” (2003).

Представлено Асоціацією дослідників Голодоморів в Україні.

Горинь Богдан. Документальний роман-есе “Туга Віктора Цимбала” (2005).

Представлено Музеєм історії м. Києва.

Гусейнов Григорій. Художньо-документальний життєпис “Господні зерна” (у 9-ти книгах) (2001—2004). Представлено Науковим видавництвом “АКТА”.

Дацей Василь. Роман “Я тут випадково...” (2005).

Представлено філологічним факультетом Університету ім. Маттея Бела (Словацьчина).

Дудар Євген. Вибрані твори

“Галерея чудотворців” (у 2-х томах) (2003).

Представлено Президією Національної спілки письменників України.

Жигун Олександр (художній керівник хорової капели “Почайна”), **Здоренко Віктор** (головний диригент державного естрадно-симфонічного оркестру України). Музично-мистецькі програми “Шевченківські кантати”, “Духовна музика Європи XVIII—XIX ст.”, “Чорні жнива”, “Невідомий Вериківський”.

Представлено ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка.

Качуровський Ігор. Книга “Променисті силуети” (2002) (Німеччина).

Представлено Фондом інтелектуальної співпраці “Україна XXI століття”, Ніжинською міськрайонною Благодійною організацією “Ніжен”.

Кичинський Анатолій. Книги поезій “Пролітаючи над листопадом” (2004), “Танець вогню” (2005).

Представлено Херсонською обласною організацією Національної спілки письменників України, Херсонською обласною організацією Національної спілки художників України.

Ковтун Віктор (художник), **Шкодівський Юрій** (художник-дизайнер), **Бабасєв Володимир** (автор розробки візуальних програм світло-звукової системи), **Харченко Олександр** (автор художніх композицій інтер’єрів музею). Художньо-дизайнерське оформлення музею “Харківщина у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років” (2004—2005). Представлено Українським Фондом культури.

Кононович Леонід. Роман “Тема для медитації” (2005).

Представлено Черкаським національним університетом імені Б. Хмельницького.

Кучинський Володимир (режисер-постановник), **Стефанов Олег** (актор), **Половинка Наталія** (актриса), **Водичев Андрій** (актор). Вистави за творами Г. Сковороди, Платона, В. Стуса в театрі імені Лєся Курбаса (Львів) (2001—2004).

Представлено Управлінням культури Львівської міськдержадміністрації.

Лазуркевич Тарас, Созанський Олег. Концертні програми “Бандурна розмова” (2001—2005).

Представлено Національною спілкою кобзарів України.

Левицький Михайло. Книга поезій “З останньої пелюстки літа” (2004).

Представлено Тернопільською обласною організацією Національної спілки письменників України.

Литовченко Наталія (автор концепції, ескізів, виконавець композицій), **Бородай Олександр, Одайник Сергій** (автори-виконавці композицій). Серія живописних панно “Мальовнича Україна” в приміщенні залізничного вокзалу м. Києва (2001).

Представлено Київською організацією Національної спілки художників України.

Максимчук Святослав. Літературні концертні програми “Моя Шевченкіана”, “Моя Франкіана” (2003—2004).

Представлено Львівським літературно-меморіальним музеєм Івана Франка.

Матюхін Валерій. Мистецький проект “Музика від старовинних часів до сьогодення” (2002—2004).

Представлено Національною спілкою композиторів України.

Неборак Віктор. Книги поезій “Літостротон” (2001), “Повторення історій” (2005).

Представлено видавництвом Національного університету “Львівська політехніка”.

Недяк Володимир (керівник проекту). Ілюстрована історія “Україна — козацька держава” (2004).

Представлено Академією мистецтв України, редакцією газети “Літературна Україна”, Лебединським міським художнім музеєм.

Нечепя Василь. Концертна програма “В рокотанні, риданні бандур” (2004—2005).

Представлено Українським Фондом культури.

Олефіренко Михайло. Роман-диалог “Пора цвітіння терну” (2005).

Представлено Харківським літературним музеєм.

Орел Лідія (упорядник), **Пошивайло Ігор** (редактор), **Гончар Петро** (художній редактор). Книга “Шевченко край: історико-культурні нариси” (2005).

Представлено Національною спілкою майстрів народного мистецтва України.

Остафійчук Іван. Цикл живописних творів “Моя Україна” (2001—2004).

Представлено Інститутом народознавства Національної академії наук України.

Перебийніс Петро. Лірична диалогія “Чотири вежі” (у 2-х томах) (2004).

Представлено Чернігівським літературно-меморіальним музеєм-заповідником М. М. Коцюбинського.

Погрібний Анатолій. Публіцистично-наукова трилогія “По зачарованому колу століть” (2001), “Раз ми є, то де?” (2003), “Поклик дужого чину” (2004).

Представлено Президією Національної спілки письменників України, Київською організацією Національної спілки письменників України, ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка.

Пономаренко Іван. Партії в оперних виставах “Набукко”, “Аїда” Дж. Верді та концертні програми 2003—2005 років.

Представлено Національною всеукраїнською музичною спілкою.

Рубан Василь. Книга “Бережа” (2005).

Представлено Київською обласною організацією Національної спілки письменників України.

Стельмах Богдан. Книга поезій “Вірші про Україну” (2004).

Представлено Львівським відділенням Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка.

Степовик Дмитро. Книги “Українська ікона: іконотворчий досвід діаспори” (2003), “Історія української ікони X—XX ст.” (2004).

Представлено Київською духовною семінарією і Академією УПЦ КП.

Стус Дмитро. Книга “Василь Стус: життя як творчість” (2004).

Представлено Луганським національним педагогічним університетом імені Т. Г. Шевченка.

Сукач Микола. Концертні програми з невідомих творів української симфонічної музики.

Представлено Чернігівським обласним філармонічним центром фестивалів та концертних програм.

Тарасюк Галина. Книги “Дама останнього лицаря” (2004), “Між пеклом і раєм” (2005).

Представлено редакцією журналу “Березіль”, редакцією газети “Буковинське віче”.

Федюк Тарас. Книга поезій “Таємна ложа” (2003).

Представлено редакцією журналу “Сучасність”.

Франчук Валерій. Цикл живописних робіт “Розгойдані дзвони пам’яті” (2001—2005).

Представлено ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка.

Чегусова Зоя. Альбом-каталог “Декоративне мистецтво України кінця XX століття. 200 імен” (2002).

Представлено Львівською національною академією мистецтв України.

Чередниченко Дмитро. Книга “Павло Чубинський” (2005).

Представлено Президією Національної спілки письменників України, ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка.

Чорногуз Олег. Роман “Дари пігмев” (2005).

Представлено Президією Національної спілки письменників України, редакцією журналу “Березіль”.

Шморгун Євген. Історичний роман “Сніги непочаті” (2005).

Представлено Острозьким районним об’єднанням ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Рівненської області.

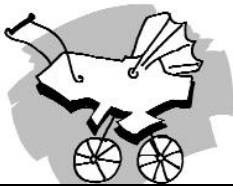
Яцюк Володимир. Книги “Мальство і графіка Тараса Шевченка: спостереження, інтерпретації” (2003), “Шевченківська листівка як пам’ятка історії та культури. 1890—1940” (2004), “Віч-на-віч із Шевченком: іконографія 1838—1861 років” (2004).

Представлено Національним музеєм Тараса Шевченка.

Звертаємося до творчих спілок, закладів культури і мистецтва, засобів масової інформації та громадськості з проханням взяти участь у публічному обговоренні названих у цьому списку творів і робіт.

Рецензії та відгуки просимо надсилати за адресою: Комітет із Національної премії України імені Тараса Шевченка, вул. Прорізна, 2, Київ-1, 01001. Тел. 226-32-23, тел./факс 278-11-93.

Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка

НОВАТОРИ З ОКОЛИЦЬ

ІЗ КОЛОБКОМ ДО ІНТЕРНЕТУ

Десятирічний школяр після кількох годин навчання і, з огляду на веселий рум'янець на щоках, ще й після активної перерви не був утомленим. Сашко радісно розповідав мені, що сьогодні дуже вдалий день, тому що прийшла нова вчителька з англійської і цікаво провела урок, що вони з однокласниками працювали в комп'ютерному класі, заходили в Інтернет, але без Інтернету. Це формулювання мене трохи збентежило, та я слухала, не перебиваючи, невгамовного чотирікласника і лише після повідомлення, що всі діти ще й провели перерву на ходулях, уточнила: у вас щодня так весело? Хлопчик радо закивав: "Авжеж! І додому йти не хочеться!"

Школа-дитсадок "Пролісок", де навчається Сашко, майже на околиці Києва, не належить до дорогих ліцеїв, але батьки привозять сюди дітей навіть із сусідніх мікрорайонів. Адже тут поглиблене вивчення математики й іноземних мов і — рум'янець на щоках у школярів завдяки ефективній системі фізичного виховання. Мої ж десятирічні співрозмовники додали вагомий аргумент: "Нам ніколи не читають нотатій і не дорікають навіть за невідповідні домашні завдання, в таку школу хочеться ходити сім разів на тиждень". Я ж переконалася, що

підключені до мережі, неможливо працювати тривалий час, занадто дорого, щоб кожний клас провів хоча б урок. Авторська розробка інструктора комп'ютерного класу Дмитра Авраменка дає можливість освоювати мережу в будь-який час кожному школяреві, навіть якщо шкільні комп'ютери не підключені до Інтернету. І це завдяки комп'ютерним дискам, які відтво-

рюють значною мірою режим роботи справжнього Інтернету, принаймні достатню для школярів систему послуг. Одразу ж подумала про грандіозні можливості цієї розробки для вивчення Інтернету навіть у сільських школах, де з'явилися комп'ютери. А ще, як не парадоксально, можливість профілактики недуги, яка породжує фанів комп'ютерних клубів. Адже навчивши дітей розумно використовувати обсяг інформації, який пропонує Інтернет, можна сподіватися, що їхню вразливу увагу не полонить лише віртуальний світ комп'ютерних ігор. Мене ж зворушив урок комп'ютерної грамоти для найменших, бо завершився такою вправою для очей: учителька, підносячи догори м'яку іграшку — Колобка, загадала загадку про цього знаменитого персонажа казки і за правильну відповідь він кожному дитині поцілував у носик. Природно, що діти

переводили погляд, як це й замислювалося для виконання вправи. А наприкінці педагог запросила дітей із Колобком на вулицю поглянути, що змінилося за цей час у їхньому улюбленому гайку. Малюки, мов зачаровані, стежили за веселим Колобком і охоче чимчикували за ним до гаю. Я подумала, що улюблена іграшка і казковий світ природи їм поки що значно ближчі, ніж віртуальний.

У СТАРІЙ ДАРНИЦІ ДІТИ РОЗВАЖАЮТЬСЯ НА ХОДУЛЯХ

"Саме на протидію традиційним комп'ютерним клубам ми хочемо створити клуби, які формуватимуть стереотип свідомості здорового способу життя одночасно з

розвитком інтелектуальних здібностей", — розповів мені лікар вищої категорії, видатний спортсмен і тренер Анатолій Іванович Туранський. Він очолює Дарницький Центр здоров'я при Київській міській лікарні № 1, який і здійснює новаторський проект на базі школи-дитсадку "Пролісок". Для гармонійного розвитку дитини потрібен рух, адже її тіло і постава виявляють душевний, психоемоційний стан. Сучасні школярі все частіше переживають не властиві для їхнього віку почуття: пригніченість, беззахисність, самотність. Зазвичай вони приховують це від дорослих, а внутрішній дискомфорт, неспроможність емоції створюють так звані енергетичні блоки, що згодом призводить до справжніх захворювань. Тому у Дарницькому Центрі здоров'я поглиблено обстежують здоров'я дітей, за результатами призначається раціональне фізичне навантаження, здійснюється корекція постави.

У "Проліску", наприклад, є кімната і зони здоров'я, — це блок примішень, стадіон, траса для спортивно-оздоровчої ходьби, майданчики для рекреаційних і спортивних заходів. І я переконалася, що вони не пустують. Під час перерви побачила, як уся школа чудово вправляється у ходінні на ходулях.

Найпростіший засіб для удосконалення постави — саме так оцінює заняття на ходулях дітей із раннього віку заслужений тренер України зі спортивної ходьби Олександр Мусійович Шимко. Завдяки вправам на ходулях діти позбавляються сколіозу, спеціальна система занять ефективно допомагає і тим, хто має проблеми зі ступнями. У "Проліску" на просторому стадіоні проводять шкільні перерви і вільний час усі вихованці. Те, що побачила я, було гідне пензля старих фламандців, які підмічали кумедні сценки життя. Одні дітлахи вправлялися на ходулях, інші балансували на дощечках поверх відрізків труби та ще й жонгливали шовковими хусточками, продемонстрували мені також спортивну ходьбу, — коли руки й ноги цілком розслаблені. Не знаю, як це класифікувати, бо схоже й на спортивні заняття, адже діти виборюють грамоти і призи, які заздалегідь готує тренер, та водночас це — завжди гра і настійний захват, веселощів. Здається, навіть цього було б досить, аби похвалити методику, бо рух, свіже повітря — тільки на здоров'я дітям. Та тренер звертає мою увагу: погляньте, як ступня дитини на ходулях опирається на потрібні точки, одержу-

ючи мимовільний масаж, а саме ходіння удосконалює координацію рухів, концентрує увагу. Так само, як і балансування на трубі, спортивна ходьба. Тож педагоги у "Проліску" помітили очевидний результат ще й за успішністю своїх вихованців, бо тут навчають за відомою програмою "Росток" із поглибленим засвоєнням математики. Діти з усієї старої Дарниці, не за спеціальним відбором, а вчаться легко, залюбки і не втомлюються від серйозної навчальної програми. Звісно, добру атмосферу майже сімейного затишку в цьому закладі створюють усі педагоги й вихователі. Як, скажімо, Світлана Миколаївна Скотська, яка в своєму класі створила куточок "Мій настрій", і щодня діти відмічають образну амплітуду свого самопочуття — від сонечка до хмарки, — а тим, кому сумно, прагнуть допомогти гуртом.

Директор Людмила Степанівна Полякова розповіла, що їхні вихованці, які після четвертого класу легко вступають до ліцеїв, поведяться доросліше і виваженіше, аніж їхні однолітки. Адже в "Проліску" четвертий клас — випускний, і діти, усвідомлюючи це, вже самі опікують молодших школярів і мають із дитсадку. А методику фізичного загартовування Людмила

для всіх дітей. І коли Олександр Мусійович розповів про ходулі, я аж усміхнулася, — розповідає директор. — Адже щоб виготовити таке спортивне знаряддя, досить однієї швабри. Та ніхто й подумати не міг, що це так захопить усіх дітей. Тепер до нас звертаються за досвідом з інших шкіл, бо піклувальна рада, яку очолює Анатолій Іванович Туранський, запровадила регулярне обстеження здоров'я наших вихованців. І вже всі помітили, що наші діти значно загартованіші, мають гарну поставу, а багато з них позбулися ортопедичних

Степанівна проілюструвала знімками, де на ходулях не лише учні, а й учителі, і сама директор. "Ми давно шукали таку методику, досить просту і безкоштовну для сімей, які в нашому мікрорайоні переважають середнього достатку. Дорогі секції на зразок східної боротьби не всім по кишені, та й ми переконані, що це годилося б не

проблем зі ступою. Та насправді ніхто й не підозрював, як вплине спортивна ходьба і ці спеціальні вправи на інтелектуальний розвиток учнів. Нинішньої весни наші випускники писали диктант і показали такий високий рівень знань, що вразили навіть членів спеціальної комісії".

Тренер Олександр Мусійович Шимко вважає, що нічого особливого не сталося, адже рука людини — це, образно кажучи, продовження мозку в просторі. Тож розвиваючи гармонію рухів, удосконалюєш розум. Він займається цим уже сорок років і пропонує прості й ефективні вправи людям різного віку. Адже для ходьби не потрібні стадіони чи спортивні зали з тренажерами, які нині доступні далеко не всім, навіть без спеціального взуття можна здійснювати корисні для здоров'я маршрути.

Наприкінці нашої зустрічі мені теж запропонували стати на ходулі і я не змогла відмовитися, бо все нормальне товариство довкола: і діти, й педагоги, і навіть директор — рухалися на ходулях по стадіону. Я теж пройшла кілька кроків. Ну, два — це точно...

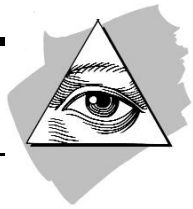
• Валентина ДАВИДЕНКО

знань і кмітливості у цих дітлахів достатньо, щоб, як і їхні попередники, вони успішно вступили після четвертого класу до найпрестижніших столичних ліцеїв. Тож знайомлячись із "Проліском", перевіряла свої враження, починаючи від кімнат, де бавилася малеча, обіймаючи своїх ведмедиків і зайченят, і до комп'ютерного класу, в якому й справді є зручний Інтернет без Інтернету.

Науково-методичний центр управління освіти Дарницької держадміністрації навіть презентував цей експеримент для всіх освітніх установ. Тут би згадати невтішну статистику, що в Україні лише троє зі ста педагогів володіють комп'ютерними знаннями. Що ж до Інтернету, — то навіть у тих навчальних закладах, де комп'ютери

УКРАЇНСЬКИЙ ДУХ ЧЕРЕЗ ПРОСТІР І ЧАС

Закінчення. Початок на с. 3

Із найсокровенніших глибин українства народилися Сковорода і Шевченко — два надзвичайні титани нашого духу. Поряд з ними важко когось поставити за силою впливу на націю, на рідний народ (аналогії тут, як і взагалі відбувалося з усією українською історією та боротьбою українців за своє самоствердження, можуть хіба що проводитися на рівні біблійному — від Мойсея до Христових апостолів). Скільки світочів дала Україна своєму стражденому народові і світові в особах їхніх наступників (та й попередників, таких, як Петро Могила і Данило Туптало) — від Івана Франка і Лесі Українки, Євгена Плужника і Володимира Винниченка до Василя Симоненка і Ліни Костенко...

Бунт Сковороди мав високий “вертикальний” рівень; відомо, що на могили мандрівного філософа і поета стоїть не хрест, а камінь — утім, із цілком християнським написом: “Світ ловив мене, та не спіймав”. І тут є певне віддзеркалення загалом українського світобачення, душевного устрою, які носив у собі Сковорода і не прагнув комусь покласти їх під ноги заради будь-яких кон’юнктурних вигод чи, припустимо, в нападі самобичування і самопониження. Сковорода прагнув “самостійницького”, “унезалеженого” набуття Святого Духа, піддаючи таким чином випробі і загальнолюдську складову свого “позаматеріального ества”, і складову посутньо українську. І та, й друга в особі Сковороди цей іспит витримали: якщо й не став Сковорода... богом, то пророком всегалактичним, всеземним і всеукраїнським — став. Причому в часи, коли пророків уже не чекали, бо їхній час, мовляв, минув...

Таким же провідником нації, її пророком підвівся, возріс, воззівся про себе світові і світам з найпитоміших наших духовних координат, з наших живлющих духовних чорноземів Великий Кобзар. Він відобразив у своїй творчості, окрім глибинних християнсько-філософських і національно-буттєвих пластів самосвідомості народу, ще й пронизливе, наскрізно-історичне його жадання соціальної справедливості, соціальної гармонії — неадармо саме тому постать Шевченка щодо цього була і назавжди залишиться історично неперебутнішою за багатьох шляхетних визволителів людства від соціальної ворожнечі та непримиренності, навіть визволителів вітчизняних, хто, теж не маючи “зерна неправди за собою”, чесно йшов за Шевченком і був нищений то сталінінами, то брежнєвими.

Зарядженість соціальністю — то взагалі природна, органічна властивість українського народнопоетичного слова. Українська пісня, українська дума, українська балада — особливо з тих, що виконувалися кобзарями, — значною мірою обернуті до стосунків бідності і багатства, підданця і верхника. У цих творах вельми чітко поляризуються верстви “гноблених”, “безправних” і вершителей їхніх дол, самозваних “білих бестій” (за Ніцше) — тих, хто буцімто насправжки виробляє все нові й нові цінності буття, довкола кого обертається чи не цілий світ... Але ж народ теж не стоїть осторонь вироблення таких цінностей.

І Сковорода, й Шевченко, а за ними і вся українська література виводять на перший план саме “просту людину”. “Елітного” світовідчуження Україна взагалі, здається, не знала, у ній завжди “виписало” розуміння світу язичницько-бунтівне, козако-демократичне, народницьке.

Уже через недовгий час проблема Росії відступиться від України — і тоді ще виразніше буде зрозу-

Меч, яким осяє себе вищий бог праукраїнців, — річ велична і справляє враження, та набагато більше враження справляє Христос, який мисе ноги своїм унчям і визнає їх за братів, за рівню; Христос, який бере гріхи світу на себе і розпинається добровільно заради порятунку кожного з нас; Христос, який виводить людину із суперечливої природи і наближає до Творця, новими історичними ландшафтами доправляє ціле людство до боготворимистельних трансформацій. І дивно було б, якби Україна раптом відпала від цього всезагального поступу, скотилася до язичницьких, давньовіджилих уявлень про світ і себе в цьому світі.

міло, що в неї “свій народ і слово, і у нас свій народ і слово”, як писав Т. Шевченко, що пісня російська (“от ямщика до первого поэта мы все поем уныло”, — пам’ятаєте у Пушкіна?) і пісня українська, коли їх розглядати як історично-культурну метафору, — то дві несполучувані галактики: там переважає не одразу вловлюваний, захований міно, у нас же — навіть у гоніннях, тимчасовій поганьбленості щось величне (ударити лихом об землю), відчайні і відчайдушні — мажор, віра. З нашої пісні, а також і думи, легенди, переказу вільно й неупереджено можна скласти уявлення про основні духовно-культурні риси характеру українського народу, який обіймає і в цій царині цілий всесвіт — з його необхідним аскетизмом і жаданою гедоністичністю, з його подоланням тенденційного бердяєвського (а Бердяєв, як відомо, теж має українське, коренево-київське походження) “людина володіє здатністю перетворювати любов до Бога в найстрашніше рабство...”

Проте українське начало — завжди бунтівне, універсально-наступальне — “благообразності” в історичному часі не сповідує, а її он як нав’язували і досі нав’язують (особливо при геть усе “стабілізує” сьогоднішній владі в Росії) ті, хто всерйоз усе подумує переписати історію свого “варязтва” й “ургофінства” без присутності в ній України-Руси, без Святослава, Ольги, Володимира, а тим більше — Сірка, Сагайдачного, Хмельницького, Мазепи. Без Сковороди і Шевченка.

Є така тенденція у нашого північного сусіда. Що ж, хай собі вправляються “конкістадори” — вихідці з України — у перекроюванні світу, його духовно-культурних основ на свій лад, але напевно чи до снаги їм розв’язати християнської свободи, який сповідували, приміром, у США Дж. Вашингтон і Авраам Лінкольн, бо ще Петро Великий у Росії, стрясатель її зашкарбулених основ і реформатор, стояв на позиціях кріпосництва, а не відміни рабства. Він навіть подавання милостині — боголюбиве, християнське діло — обкладав податком. Аби й тут, у сокровенному, особистості-внутрішньому діянні людини держава панувала над нею, над її пориваннями до добра, встановлення соціальної й духовно-метафізичної справедливості.

Такою вона є — ця країна, наша вчорашня зверхниця, духовно і душевно нам не вельми “сродна”, бо, може, більше як наполовину (з огляду все-таки на своє українське походження) була й буде розчинею у “золотоординських окуаєнствах” та інших цивілізаційних окраїнствах (“затерялась Русь в мордве и чуде”, — писав російський поет).

Доба козащини і бароко, яка вияскавила в Україні стільки знакових постатей, стільки витворів мистецтва й архітектури, засвідчуючи тим самим оригінальний, унезалежений поступ українського духу, в Росії мала доволі знекровлений вигляд — там тяжіли до статусу Третього Риму, а четвертому,

мовляв, не бути. Там смакові коливання йшли від курної ізби до помпезних, імперських палаців чужинця Растреллі, — однак чи не втрачали своє, національно-сутнісне, спрагле розвою, а не мавпувань?

Україна завжди стояла і стоїть в обороні своєї одвічної духовної структури, свого характеру — не малою мірою це виявляється у давніх і прадавніх звичаях та обрядах, які дійшли до наших днів, підуть, звісно ж, і далі, в неосяжне майбутнє. В цих звичаях та обрядах — багатуша культура українського народу, цілі зрізи його духовного життя, його тисячолітні ідеалів. Івесілля, і народина, і мерлини, і безліч дрібніших подій, якими сповнюється існування людини на землі, мають в українців урочистий чистий вигляд, перегукуються з устремліннями “Дажбожих внуків” до завітчанних занебесних луків, а разом з тим і воїнської звитяги, непоганьбленості в протистояннях ворогам. Ці дві надзвичайно потужні духоутворюючі складові — природна і суспільна, набуваючи в історичному плині часу певних видозмін, назагал залишаються і досі стрижневими, такими, що не підлягають переглядові. Звідси — і національно своєрідне переломлення християнських засад в українстві: все тут привітне, радісне, рідне, близьке, таке ж, як і в спілкуванні українця з природою або й навіть у його щиросердно-довірливому покладанні (інколи аж сліпому) на своїх суспільних поводи-

рів, які мають влаштовувати життя своєї людності належним чином...

Критикуючи цю наївність, чимало поважних інтерпретаторів української ментальності ладні бачити тут значні загрози для України в мінливому сучасному світі. І вони, мабуть, мають рацію. Нове, що постає з різномірних національних походжень, але переплавлюване на єдність — поки що хистку — в тиглі історико-глобалізаційних актуальностей невідворотно відсторонює, заперечує, а то й знищує старе.

Україна з її прадавними коренями проходить сьогодні теж шлях неабиякої трансформації. І все ж їй варто, залишаючись відкритою для найновіших вимог часу, про ті корені не забувати. Адже чимало зовні неспростовного і чужого вона у своїй довгій історії уже пережила. І при тому завжди виносила із таких “переплавко”, показувала світові справді золотий зливко своєї душі, а не хижачке серце, не бруд ганебних змагань за шкурні інтереси, вочче панування одних над іншими.

Сама ж історія переконливо говорить про те, що забути себе, втратити себе Україна не зможе, — і це варто, до речі, пам’ятати запроваджувачам системних криз у нашій державі, бо поза історією не опиняться й вони, не скасують її, а лиш залишаться в ній тимчасовим, випадковим непорозумінням. Як мінімум. Або — як максимум — до часу не викритими ще зрадниками українства, Української Справи, а таких зрадників у цій справі теж в усі віки вистачало. І зраджували вони інколи зовсім не зі щирих спонук інако-, іноземодумання у своєму “рідному часопросторі”, а з усе тих же “калиткових” зваб, намагань будь-якої і за будь-яку ціну домогтися зиску на продажі Вітчизни.

Кілька століть підпорядкованості зайдам тут теж далися взнаки — як, до речі, і в мистецтві, зокрема в літературі, де чільне місце ще посідають шістдесятники, котрі хоч і намагаються сказати нині щось правдиве, глибинно-українське, та тоталітарна звичка хоч крихту, але “прибріхувати”, а вже тим паче — політизувати, почасти зводить нанівець і їхні зусилля. Хіба лишень Ліна Костенко у цій когорті (точніше

— поза нею, бо вона була в усіх звивах донедавної історії і нинішньої долі сама собі і “обоймою”, і “когортою”) залишається явищем, котрому слід і можна вірити, бо вона відбиває найпосутніше, найнезбориміше в духовній природі й аурі України. Аналогії тут можуть проводитися хіба що з Шевченком, Франком, Лесею Українкою, Маланюком, Симоненком.

Прямах же спадкоємців цих імен у молодії і середнього віку сучасній українській літературі витісняють на задвірки, ледь не з самого життя скоординованими зусиллями неосліпці й неозрадники України, нав’язуючи їй духовно-культурне животіння, а потім і вмирання в чужих зразках творчості — і якби ж то всеземних, загальнолюдських, на кшталт гомерівських і шекспірівських, дантевських і ґетевських, шолоховських і хемінґуєвських. Ні, “денационалізації” тут відбувається на вельми примітивних, пласких рівнях, де панує герметизована і собі самій незрозуміла затомізованість людських почуттів, думок, ідеалів...

Що ж, роз’єднане, розпорошене, у тому числі й духовно, самосвідомісно, легко приборати експансіоністам нового — “демократичного” — замісу під свою руку. Та віриться, сакральний зір України все це добре бачить, і вона спроможеться на спротив, а може й на запропонування власної моделі буття самовбивчо шаліючому світові.

То чого ж, з огляду на це, вчить нас Україна, її прихований від марноцікавих поглядів есхатологічний сенс, її доля? Багатотисячолітнє життя України й українців, їх духу вчать того, що не мир, а меч принесено нам, що “той Мені брат, і сестра, і мати”, хто сповідує “вчення Моє”, а вчення це — соціальна і природна гармонія, відсутність усілякої зверхності, внутрішньо-глибинна підпорядкованість істині, в якій той, хто нині, поза істиною перебуваючи, хоч і є пониженням, повизначенням буде, і землю наслідую, і сином Божим наречеться...

Зрештою, якби було інакше, то і наша, й інші нації, не закостеніли, не зашкарбулі в проживанні все-світньої історії “назад”, усе далі від “золотого віку”, в щонайрегресивніші хащі “прогресу”, давно б відклали убік і свою душу, і свою пісню, і свій псалом, і свою думу, і своє розуміння буття. А в ньому, цьому розумінні, войовничі постулати “Велесової книги” давно змінилися в українців постулатами правдиво християнськими, а не облудними, тим більше не неопоганськими, себто лише зовні приодягненими в шати “любові до ближнього”, в реальності ж — далекі від того, щоб справді прагнути і могли врятувати світ.

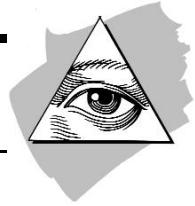
В Україні є своя місія, і вона її виконує — терпляче і з невідомою любов’ю. З надією. З вірою. Тож нехай таланить їй на тернистому шляху, хай вона ніколи не буде подолана, а — переможе. Бо то буде перемога Добра, перемога Бога в суперечливому, краєному його антиподом і зіпліюваному кривавою глиною сьогоднішньому і вчорашньому бутті. То будуть і наша Земля Обітована, і наш Едем.

Тільки так. І тільки до цього стремить український дух, тільки цього прагне вся наша вічно значима і вічно жива — скрізь, тут і в занебесі, — духовно-культурна спадщина. Припадаймо до неї, навчаймось у неї, шукаймо у ній усе більшого і більшого, що вона, розгортаючись у днях і століттях, закодовано і приявно несе в собі через цю й інші цивілізації, через цей — матеріальний, видимий — і трансцендентні світи.

• **Олексій КОВАЛЕВСЬКИЙ,**
м. Харків

Анатолій Буртовий “Шукачі мудрості”

Існують численні праці, у яких автори глибоко і проникливо досліджують духовну й культурну структуру того типу людини, який уособлює собою українець, ширше — українська нація, котра сягає корінням сивої давнини, часів протослов'янства.

Не в останню чергу цікавими щодо цього є спостереження, так би мовити, “сторонні” дослідників, які, претендуючи на об’єктивну точку зору, не тільки виявляють свій духовно-культурний код світо-відчування, а й через цю призматику показують те найпосутніше, найхарактерніше, що вони бачать у чужій культурі. Почасті такі “фрагменти”, не даючи читачеві викінченої картини явища, мають велику цінність, адже допомагають скласти нам повніше уявлення про нас самих.

А якщо читач ще й запалюється власним бажанням дошукатися істин, якщо прагне злитися з тими духовно-психологічними й культурними енергіями, що творять його національну історію, його національну самосвідомість, вибудовують суспільні й особистісні ідеали, то він, ясна річ, зможе ґрунтовніше, життєперспективніше засвоювати історію свого народу, пізнавати, співпереживати ту чи іншу історико-метафізичну парадигму його буття, відчувати сув’язь із його духовним модулом, котрий зазвичай тяжіє як до видимого самоствердження у світі й Всесвіті, так і до внутрішнього месіанізму, есхатологічно захованого, а іноді й теж вельми оприявленого (принаймні заявлюваного), як те бачимо у деяких інших націй і народів.

Скажімо, “Скіфія” Геродота із Галікарнасу або, як його вже встановлено називають, “батька історії”, — погляд на наших предків представника іншої культури, і слід визнати — структурованішої, викінченішої і довершенішої, ніж культура скіфів, що в основному жили ще мисливством і рибальством, але поступово опановували й землеробство. Все ж інтонація оповіді Геродота про Скіфію не тільки фіксує-стримає, а й сповнена поваги до неї. І хоча дехто з пізніших дослідників схильний вважати, що всього лише “одинокі лаврові вінок припав скіфам від історика з Галікарнасу за те, що вони зуміли оборонити свою волю перед зазіханнями перського царя Дарія”, як писав О. Домбровський, та в Геродотовій “Скіфії”, крім тенденції утвердити на скіфських теренах грецьку асимілюючу потугу, чесно відображено ще й неабиякий спротив, що його виявляють скіфи до всього чужорідного, показуючи себе при цьому непримиренними захисниками і “тіла” своєї вітчизни, і її душі, духу, як вони яро, до зятятості обстоюють свої духовні і культурні надбання, свої звичаї, котрі не підводили їх у протистоянні зазіханням із зовнішнього світу, вчили перемогати і бути вільними. Єдине, можливо, брак наполегливості в поширенні на зовнішній світ саме своїх цінностей, відсутність волі до закріплення в писемних пам’ятках, а відтак і відсутність історично тяглого, потужного розвитку й гуманізації власних традицій та ідеалів — усе це спричинилося до “другорядності” культури скіфів на мапі духовно-культурних завоювань на зорі цивілізації, яких сягнула античність.

Аналізуючи етнокультурну складову докивіського формування українства, чимало хто схилиється до того, що скіфи, а потім і сармати, хоч якими непокірливими вони були, більшістю розчинилися узовні мирному, історично малозаявленому на той період слов’янстві. А ті рештки скіфів і сарматів, що не були асимільовані слов’янством, відкочували на Північний Кавказ і далі на південь, аж чи не по сьогодні цементуючи етноси, які не збиралися й не збираються розчинятися взагалі ні в кому, а в різно-

виді Чечні ведуть до того ж і відкрити збройну боротьбу проти новітніх даріїв.

Протоукраїнці мали цілий грандіозний всесвіт власної міфології, свою космогонію, величну ієрархію богів, що вивищувалася до єдиного Бога, Бога богів, Уседержителя. Як і в античних віруваннях, у давньоукраїнській міфології світ не вельми чітко поділяється на позаприродний і природний, видимий. Людина існує в обох цих світах, спілкується з істотами нижчого порядку, ніж вона сама, і з богами, намагаючись здобути їхню прихильність. “Розчиненість” давнього українця у природі є більшою, ніж ми це бачимо у вербальних пам’ятках античності, стосунки з найрізноманітнішими духами в нього довірливіші, тепліші. Тобто те, що говорив відомий український учений-філософ, історик, філолог, славіст Дмитро Чижевський про “типового українця”, яким цей останній сформувався на новітні вже часи, а саме такі риси українця, як “емоціалізм і сентиментальність, чутливість і ліризм”, які виявляються в “естетизмі українського народного життя і обря-

УКРАЇНСЬКИЙ ДУХ ЧЕРЕЗ ПРОСТІР І ЧАС

довості”, — все це глибоко корениться в прадавній злуці самосвідомості українця зі стихіями рідної природи: степової, лісостепової, рівнинної і гористої. Вона навіть своїм видимим образом, не кажучи вже про образ незримий, що складається з безлічі різноманітних духів і сили-силенної міфологічних уявлень населяючої її людності нахилила характер українця до високо поетичної споглядальності, та водночас виробляла в ньому й індивідуалізм, непереборне прагнення власної свободи, проте — не за чужий кошт, бо українець ніколи не зазіхав на чужу землю, а лише боронив свою, сердечно близьку йому в найдрібніших природних її проявах, цінував над власне життя...

“Велесова книга” дуже промовистий і переконливий щодо цього

личної симфонії самодостатнього українському характерові. Рідко ще які книги в часи подальші, часи поступового розмивання цього характеру виголошуватимуть йому таку космічно бездонну славу і заздравіцію. Недаремно ж багато поглядів звертається нині до “Велесової книги”. Є навіть чимало гарячих голів, що ладні визначити подальший після неї шлях українства в історії, передовсім шлях християнізованого, як хибний, але то скорше емоційна реактивність свідомості, відчаєної тим, що стільки віків перебувала Україна в рабстві, а от якби, мовляв, трималася заповітів своїх духовних настановителів-пращурів, то все могло б бути інакше. Однак історія не визнає умовного способу, “якби” для неї не існує, це по-перше, а по-друге, — релігія, яка не виокреми-

Проте буття людини, як воно складалося історично, в тому числі й у нас, в Україні, не вичерпується лише релігійно-духовним змістом, тим більше так регламентованим, а інколи й закостеніло-догматизованим, як це було в історії Церкви, що нею ледь не будь-який порух живої душі з її земними бажаннями міг бути зарахований до прогріху. Культивування безперервного ка-яття, мабуть, виморює в людині її грішну, тварну природу, сповнює правдивою божистою силою. Та чи вельми насотує серце психологічною правотою в таких колізіях, коли хочуть відняти у тебе рідну землю або хоч сорочку, коли б’ють тебе в ліву щоку, а ти маєш підставляти праву, коли, врешті, тебе вбивають, а тобі найкраще при цьому не боронитися, а благословляти своїх убивць? Спрощене розуміння християнського безвимірного космосу, як воно входило у масову свідомість, переключення цієї свідомості зі зримих образів природи на дещо відсторонено-абстрактну морально-релігійну християнську проблематику приводило до зіткнень діаметрально протилежних думок, переживань, почуттів у душі новонавернених і справді кардинально перекроювало їхню психологію, світобачення, змінювало культурно-духовний код життєвої самореалізації.

Тому так довго, аж по сьогодні, в українцеві, який особливо чутливий до світу природи, до “нічного” боку душі, екзистенційного її буття, існує непоборне двовір’я, тому досі маємо величезний масив буденно-практичних і поетичних поглядів на довколишню дійсність і її ірреальний бік, що все ще базуються на язичницьких уявленнях прадавніх слов’ян. Гнані і викорінювані Церквою впродовж віків, ці уявлення міцно утримуються в народній свідомості і, звісно, обов’язково виступають на кожному історичному витку відчутним формотворчим чинником ментальності народу, його способу життя, організації соціуму, вибудови світоглядних пріоритетів і суспільних ідеалів.

“Природна” культура, “природна” мораль і духовність не виходять із орбіти нашого пробування ще й тому, що християнська, а в пізнішому, ширшому тлумаченні — гуманістична його парадигма зазнава-

ла в історії останніх століть, а найбільше ХХ, таких ударів, які стрясали до основ цивілізацію, показували, як затісно і сужоно живеться людині в межах усталених порядків, як розривається, за висловом французя Габрієля Марселя, її “шлюбний зв’язок із життям”, через що людина і втрачає відчуття “отієї благодаті, яка вічно народжується і пульсує в серці природи”.

“Типовому українцеві” чужий абстрактний, “платонівсько-арістотелівський” підхід до явищ життя, він схильний усе бачити через світло знань серця як центру своєї духовно-розумової та душевно-тілесної діяльності. Українцеві прищеплене протилежне раціоналістичному західному — “олександрійсько-біблійне” світовідчування, він відсторонюється від фаталізму, схиляння перед позитивістською філософією (варто пригадати, приміром, хоч М. Гоголя, просто затруєного з цього приводу “неісстовим” Белінським), українець увесь у душевному русі, в тому “психічному неспокої”, причини якого Д. Чижевський зараховує саме до глибинного зв’язку національного характеру з природою, до безміру її тутешніх, тобто питомих українських духовних і навіть топографічних виднокругів, передовсім степових, не заступлених ані надто високими горами, ані непрохідними лісами, ані непевною водною стихією моря чи океану. Тут, так би мовити, далеко видно. Тут ніщо не чається, як, приміром, за стіною лісу чи скелями гір, тут дзвони цикад розлягаються аж до крайнеба, а біла хата стоїть під зорями як осередок привітного і гостинного Всесвіту, яким є в ньому і вона сама, ця хата; і є вона таким осередком якраз тому, що протягом цілої тисячі років, з часів прийняття християнства Київською Україною-Руссю, у божнику на покуті, прикрашені вишитими рушниками, стоять у ній ікони Христа-Спасителя, Божої Матері, Миколи-Угодника. А почасті доповнює їх і цілий шерех інших святих.

По довгих часах спустошення, що його принесли в Україну-Русь монголо-татари, вогнем і мечем намагаючись утвердити тут рабство, яке потім так само нав’язували Литва, Польща, на теренах нашої нації запалахотів бунтівний, саможертовний, сакральний вогонь козащини, що згодом дав світові першу демократичну конституцію. Та в облозі сил, що сповідували (а декотрі й досі сповідують) внутрішній, глибоко зачаний і невикорінний тоталітаризм, імперську зверхність до народів, надто ж до слабших (бо спробуй почубитися, наприклад, нині з Америкою — одразу присмирнієш від її нокаутуючих ударів), Україна не виявила здатності до зоологічно-державницької консолідованості, мовби не сприйнявши досить плоских духовно-моральних, культурних та історично-трансцендентних цінностей, які їй учергове нав’язувала цивілізація, — і впала в нову бездонну порабування, руйнації, знищення. На кістках та ідеалах святого визвольного козацького руху постала нова, не менш тривала, ніж монголо-татарська, Руїна...

Але парадоксальним чином, вочевидь, саме вона спричинилася до ще більш чіткої і не поступливо-амбітної, іноді яро-наступальної самоідентифікації нації, що виявилася в численних спалахах повстань народних мас, і в нескоримості загально українського духу, ба навіть у його передуванні на східнослов’янських теренах (є широким фактом, що в науково-культурному, духовно-релігійному плані та ж, скажімо, “велика” Росія завжди, а особливо в добу українського бароко, найбільше живилася духовно-культурними імпульсами й запозиченнями саме з України).

Продовження на с. 6

В Україні є своя місія, і вона її виконує — терпляче і з невідомою любов’ю. З надією. З вірою. Тож нехай таланить їй на тернистому шляху, хай вона ніколи не буде подолана, а — переможе. Бо то буде перемога Добра, перемога Бога в суперечливому, крайньому його антиподом і зіп-лованому кривавою глиною сьогоднішньому і вчорашньому бутті. То будуть і наша Земля Обітовання, і наш Едем.

твір. Та маємо тут, очевидно, сказати й інше: “Велесова книга”, а це ж один такий розлогий історичний, духовно-культурний документ із надто малого їх числа, що дійшли до нас із глибу віків, засвідчує і незламний ратний дух праукраїнства, його органічну відразу до уярмленого життя, націленість на найголовніше — відсіч завоювникам і поневолювачам, готовність до подвигу в бойовищах, подвигу, що благословляється всім сонмом богів, котрі припроваджують душі загиблих за рідну землю у найсвітліші царства потойбіччя, де поряд із лункими гімнами слави бринить стільки нот найпроникливішого ліризму, котрим насотував свою душу українець ще тут, у земних виднокругах, у безмежно прекрасному й уже тим одним безсмертному для нього предківському краї.

Мотив оборони цього краю, збереження його для нащадків, натхненна віра в його невичерпну історично-духовну місію є головними для “Велесової книги” — ве-

лася ще власне з природи, не може заступити релігії вже цивілізованого людства, що обрало за ідеал гуманістичні цінності, спрямувало духовну війну передовсім у саму людину, аби виплекати її ество і душу на засадах добра, братолюбності, правдивого спасіння.

Меч, яким осяє себе вищий бог праукраїнців, — річ велична і справляє враження, та набагато більше враження справляє Христос, який бере гріхи світу на себе і розпинається добровільно заради порятунку кожного з нас; Христос, який виводить людину із суперечливої природи і наближає до Творця, новими історичними ландшафтами доправляє ціле людство до богопромислительних трансформацій. І дивно було б, якби Україна раптом відпала від цього всезагального поступу, скотилася до язичницьких, давньовідалих уявлень про світ і себе в цьому світі.

На Василя Великого, якщо на вранішній службі в церкві у свічках гніт зігнувся гачком — то на врожай, якщо гніт стирчить, ніби пустий колос на стеблині, — жди цього року неврожаю.

Поетична талановита вдача українців дала світові прекрасні зразки фольклору, що пов'язані з життям нашого народу, його поглядами на природу, час, людські стосунки і космічні явища. Обоженнювання й персоналіфікація явищ і навколишнього середовища привело до створення автентичної системи світогляду наших пращурів, що дійшла до нас у досить фрагментарних залишках матеріальної культури (археологічні знахідки) і візріях духовного образотворчого народного мистецтва, що живе сьогодні в системі принесеної до нас християнської ідеології і світогляду. Сплав цих двох великих начал лів в основу сучасної народної обрядовості — календарної, трудової, родинної, релігійної...

“Початку не було й кінця не буде”, — так наші предки вірили ще на зорі складання нашої народності. Початку не знайдеш, не дочекаєшся кінця. Однієї й тої ж миті й умирають, і народжуються. Початок і кінець! Як тут бути? На чому зупинитися?

Життя безкінечне у своїх найрізноманітніших проявах, приваблювало, радувало і лякало просту людину. Спостережливе око трудівника все примічало, люди освячували поворотні етапи життя природи, персоналізували незрозумілі безликі явища, створюючи неповторні образи-символи, якими заселяли навколишній простір: небо, землю, ріки й озера, ліси й поля. У своїй уяві наші предки малювали чудову казкову країну, де жив добрий Даж-бог зі Златою Бабою — сонцевою матір'ю. Ця прекрасна країна була нездійсненою мрією про райське життя у безконечному достатку, теплі й щедротах природи, що приносила трудівнику свої дари в урожайне літо. Літо, ласкаве сонце, родючі ниви й сади — реальність і мрія. Бо була ще й осінь, зима, весна... А хотілося тільки літа, бо важко і страшно було пережити зиму, дочекатися весни. А що, коли весна дуже забариться або взагалі не прийде? І народ думав, уявляв, творив прекрасні легенди про перемогу світлого начала над темрявою, про перемогу добра над злом...

Тріщать морози, лютують хурделиці з вітрами-братами. Панує над землею Морозко з донькою Сніжняною. Коли-не-коли вигляє нове сонечко із-за хмар і засміється мірадами зайчиків-променів, що заіскряться на діамантовій ковдрі матері-Землі.

Що то за нове Сонце? — ви питаєте. — Звідки воно? Грізний Сварог — бог-коваль, батько Даж-бога, викував у своїй кузні нове сонце і віддав його своєму онукові. Ярило на Коляду вивіз його на небо...

Наші предки в сиву давнину помітили, що з моменту найактивнішого вступу у свої права Зими, в природі чітко виражається її кінець. На п'ятнадцятий день після найдовшої ночі все слов'янство відзначало свято сонцеповороту, свято Коляди.

Ще й тепер у деяких місцевостях Карпат різдвяні свята іменуються карачуном, крачуном, корочуном, керечуном. Подібні назви відомі словакам, словенцям, болгарам, угорцям, румунам і молдаванам. Пов'язують ці поняття з дохристиянським святом зимового сонцестояння — від слова “короткий”: від того періоду року, коли

день такий короткий, що не встигнеш завершити жодної справи.

Прийняття християнства практично не змінило зимової народної обрядовості. Змінилась ідеологія. Ісус Христос замінив Даж-бога і Ярила, Злату Бабу заступила Діва Марія, Свята Меланія витіснила Чорнявку — хитру доньку Чорнобога. Проте свято Маланки — винятково язичеське дійство, що ніяк не вписується в християнську легенду. В сучасному народному календарі, в народній обрядовості та ритуалах поганських богів заступили християнські святі: Перуна — Святий Ілля, Велеса — Святий Власій і т. ін.

Залишки культу Сонця, обоженнювання природних стихій яскраво простежуються в ритуалі свята Коляди, що збігається з Різдом Христовим. Славимо Ісуса Христа і Діву Марію, а в ритуалі — турбота про наступне літо, про врожай, про

розо справитися з переможним наступом Сварожичів. На допомогу йде Чорнявка-Маланка, вона хоче пробратися до Злати Баби і приспати Ярила, викрасти Сонце.

Люди не лишаються сторонніми спостерігачами цієї боротьби. Вони нагадують Велесові, щоб той активніше допомагав Ярилові. На честь Велеса влаштовувалися обкатування молодих коней і волів, яких до цього не запрягали. Палилися жертвним вогнищем для захисту від Чорної. Обов'язково приходила ніч, коли Маланка ставала повновладною господинею. Вона могла викрасти не лише Ярила, а й будь-яку людину. Тому щедрувальники-колядники цього вечора одягали маски, перевдягалися, щоб не впізнала їх Маланка.

13 січня — день преподобної Маланії. За християнською легендою Маланія разом зі своїм чоловіком присвятили себе Богу. Всі свої заощадження і набутки вони витратили на благодійні справи: викуповували полонених християн,

собор постановив починати новий рік 1 вересня. Ця стародавня традиція і досі збереглася в ефіопській та коптській (у Єгипті) церквах.

1583 рік — рік прийняття григоріанського календаря в західноєвропейських, а точніше в католицьких державах Європи: Італії, Іспанії, Польщі, Португалії, Франції та ін.

Православні країни — християнські країни візантійського штибу — Греція, Болгарія, Сербія, Валахія, Молдова, Україна, Московська держава та інші користуються юліанським календарем, згідно з яким новий рік починається 14 січня. Греко-католицька, чи так звана уніатська церква, що виникла після 1596 р., теж дотримується юліанського календаря.

У Московській державі, куди з другої половини XVI сторіччя входила східна частина України, юліанський календар був запроваджений Петром I в 1700 році.

Вечір і ніч напередодні Нового року уявлялися нашим предкам чародійними, що й спричинилося до виникнення безлічі вірувань і тра-

Володимир НЕРОДЕНКО: ТРІШЕЧКИ ПРО ЗИМОВІ СВЯТКИ

проблеми близькі та зрозумілі як людині первісного суспільства, так і нашому сучасникові.

Українські колядки — один із шедеврів світової народної творчості. Впровадження у сучасний побут традиційної народної обрядовості збагачує духовну скарбницю кожної людини.

За традицією цілих три тижні колядницькі ватаги ходили по домівках, співали величальних пісень, віншували хлібороба.

Цікава драматургія українських зимових свят.

Напередодні багатії кути, чи коляди, господар робить усе, щоб умилостивити злі стихії, закликає їх допомогти виростити гарний урожай, запрошує Морозка до свого святкового столу.

Чорнобог зі своїм виводком так просто не хоче поступитися перед силами Білобога. Не може сам Мо-

споруджувати церкви, всіляко допомагали бідним.

Свято Меланії — переддень сучасного християнського Нового року — зараз його називають “старим Новим роком”.

Наші пращури святкували новий рік весною, у час весняного рівнодення (21—23 березня), коли день дорівнював ночі. Пригадуєте? “Щедрик, щедрик, щедрівочка, прилетіла ластівочка...” Саме тут — відгомін давнього язичеського нового року.

Християнський календар починає новий рік 1 вересня, як в іудейському календарі. За біблійською легендою саме в цей день Ісус Христос зайшов до синагоги і прочитав там слова пророка Ісаї про початок нового часу з його появою на землі. Отже, сам Ісус Христос освятив новолітвання 1 вересня. Згодом Нікейський Вселенський

диши, які мали нібито магичну дію.

Вечір на Маланку — час дівочих ворожін.

Перший день Нового року — день щедрувальників. Ще до сходу сонця стукають у віконце посівальники: “Сійся, родися, жито-пшениця, всяка пашниця! На щастя, на здоров'я, на той Новий рік, щоб було краще, ніж торік!”

Ватаги хлопчиків, які намагаються якомога раніше засіяти в рідні й сусідів, у хрещених батьків і друзів, поважних і шанованих людей, поряд зі щедівками виконують ще й віршовані доброзичливі, часом жартівливі й дотепні “посіванки”, тобто побажання всього найкращого всім добрим людям.

Перший день Нового року — день пам'яті Василя Великого — святого єпископа Кесарійського, що жив і творив у другій половині IV століття. Разом із Григорієм Богословом він написав “Статут чернечого життя”, якого й досі дотримуються чернці, що належать до ордену василіян.

Благодійницька діяльність Василя — допомога біднякам, заснування лікарень і богодільень, боротьба з аrianською ересю і всілякими еретиками, створили велику славу святому — ще за молодих років він став видатною особою серед учених муків-християн. 14 січня — день смерті Василя Великого — саме в цей день відправляється урочиста Літургія пам'яті Святителя.

Народне свято на Василя Великого пов'язане з народним календарем, зі стародавніми язичеськими дійствами та християнськими легендами.

У надвечір'я першого дня Нового року ватага дорослих щедру-

вальників ходить від хати до хати, від родини до родини з веселими дотепами й жартами, зі щедрівками й колядками, з Вертепом і Звіздою та різною машкарою всьому світові повідаючи про різдвяне торжество, про Коляду, про Даж-бога, Ярила і Сварога, Місяця й Зорі; бажають господарям миру, щастя, здоров'я і достатку в коморі і на дворі на многі літа.

Існування двох дат зустрічі нового року — данина історичним традиціям, шанування наших давніх обрядів, пам'ять предків.

Новорічного вечора на столі повинні бути ритуальні страви й серед них обов'язкова кутя. Наші предки вірили, а ми продовжуємо це в обряді зустрічі Нового року, що на новорічну вечерю збираються всі члени роду — живі й померлі, і ті, що зникли безвісти. Разом із живими вечеряють добрі та злі духи. Для них на підвіконні обов'язково ставиться чарка з горілкою та кутя.

Щедрівки, колядки, вертепи відбуваються з 7 по 19 січня.

На Голодну кутю приходив час вирішальної боротьби Маланки за своє панування. Тому після вечері парубки виходили на вулицю і, стукаючи палицями по тинах і лахах, а часом і стріляючи, прогнали Чорну.

Наступного дня (19 січня) молоді йшла до річки або ставка, вирубувала ополонку, її краї поливали червоним буряковим квасом, що символізувало вогонь, сонце. За народного уявою на сонячні лави можна потрапити лише через воду: весна й пташки повертаються з вирію, із вічно теплих країв Даж-бога, виринаючи з води (саме слово “вирій” походить від “вирина-ти”). Прорубуючи ополонку, люди знищували кордон між володіннями Даж-бога і людською землею. В ополонку заганяли Чорну, через

яку викликали своїх богів. Народі традиція ополонки, де згорає старий рік, а на її місці з'являється новий, є загальною для багатьох народів. Цього ж дня влаштовувалися змагання у верховій їзді на необ'їжджених конях.

Уся народна календарна обрядовість була спрямована на забезпечення швидкого приходу Весни, початку польових робіт. Створений величезний арсенал прикмет, пов'язаних із погодою та майбутнім урожаєм.

“Якщо на багату кутю зоряно, то й врожай буде”. “Зоряна ніч на Меланії зичить людям здоров'я і сили на цілий рік”. “Якщо на новий рік дерева покриті памороззю, то буде гарний урожай”. “Як зимою піде дощ, літом буде бити град”, “В який час зимою мороз, то проти того часу влітку буде суша”. “На Новий рік прибавилося дня на заячий скік”.

Якщо ніч проти Нового року тиха і ясна, буде щасливий рік для всього живого: і людей, і тварин. На Маланку день прибуває на курячий крок. Якщо вночі вітер дує з півдня — рік буде теплий і ситий, із заходу — молока буде достатньо в господарстві, зі сходу — чекай врожаю на фрукти. На Василя Великого, якщо на вранішній службі в церкві у свічках гніт зігнувся гачком — то на врожай, якщо гніт стирчить, ніби пустий колос на стеблині, — жди цього року неврожаю.

Усе це — приклади хай і примітивного, проте вікового спостереження народу за погодою в усій складності взаємозв'язків явищ навколишнього світу.

Надворі січень. Чому його так назвали? Про це кажуть по-різному: у січні морози січуть; у цьому місяці наші предки сікли ліси, готували площі для випалювання, щоб потім на тім місці засіяти ниви. Мабуть, так було.

Фото: Г. Гимпленко

У ПЕРЕДПОКОЇ РАЮ

Велика дерев'яна скриня з сувоями домотканого полотна, а на самому денці — заповітний альбом пожовклих від часу фотографій, з яких задумливо дивляться люди, об'єднані ниттю незбагненого зв'язку — Роду. Ця скриня стоїть у давній хаті-мазанці у селі Яхни на Фастівщині. Саме з розповіді про неї, таємничу берегиню пам'яті, й розпочалося наше знайомство із несподіваним захопленням нашої авторки Зої ЖУК — вона не лише досліджує власний родовід, а й пише книгу оповідок “З історії мого роду”. Пропонуємо вам уривок із неї.

Скільки себе пам'ятаю я завжди любила посиденьки. Хто не знає, що таке посиденьки? Якогось літнього вечора ми збиралися у літній кухні всі разом: бабуся, тітка, мама, часто заходила сусідка, ну й ми, молодше покоління, також залишалися сидіти з усіма, правда, не як повноправні члени зібрання, а лише як слухачі. Часом посиденьки проходили в розширеному складі, тоді вони відбувалися на вулиці, на лавці біля воріт — то було ще цікавіше. Забула сказати, чоловіцтво повноправними членами посиденьок також ставало рідко: вони було трохи посидять, потеревенять із нами, але потім ідуть хто спати, хто палити, хто про своє, чоловіче, говорити.

Що ми робили на посиденьках? Це вже хто як: старші точили яси, розводили, городили, плели й ліпили теревені, а ми, молодші, мотали на вус та клали на ум, із нетерпінням чекаючи того благословенного вечора, коли й самі зможемо вставити хоч п'ять своїх коніюк. Часом, дуже рідко шановне зібрання опускалося до того, щоб перебрати когось із ближніх на зубачи перемити йому кісточки, але то траплялося дуже рідко: коли в селі з'являлася якась нова цікава плітка або, ще рідше, справжнє новина. Загалом згадували часи давні й не дуже далекі. Там, на старій літній кухні, проходили мої перші уроки з історії, політології, народознавства, фразеології та фольклористики. Я вчилася любити свій рід і свій край.

ПРО БАБУ ХВЕДОРУ І ДОБРУ ЮШКУ

Баба Хведора, тітка моєї бабці, була пречудова жінка, “неписьменна, але дуже розумна”. Вона була б справжнім скарбом для фольклористів, якби вони подумалися приїхати в наше село збирати матеріал, бо знала сотні казок і пісень, небилиць, прислів'їв і вішнунів. Її завжди запрошували на всі сільські святкування: родини, хрестини, весілля, бо вона, ніби якийсь оберіг, приносила щастя. В історію нашої родини баба Хведора навіки увійшла словами “добра юшка”.

Діло було після війни. Баба Хведора варила юшку. Легко уявити, що то була за юшка: цибулина, жменя якогось зерна, трохи бур'яну... Така от юшка. Поставила баба Хведора горщик у піч, аж ось — сусідка прийшла. Ну, сіли трохи полялякати. Але ж юшка в печі... Баба Хведора раз устала покуштувати чи готова, другий, третій і щоразу примовляла: “Ой добра юшка, що добра, то добра!” Ні, здається так: “Ой добра юшка, що добра, таки добра душі юшка!” І так гарно примовляла баба Хведора, що сусідці страх як закортіло тої юшки покуштувати.

Ось уже й зварилася юшка, насипала баба Хведора собі в миску, їсть і примовляє: “Ой добра юшка, що добра, таки добра!” Сусідка вже й не стерпіла та просить: “Хведоро, дай і мені покуштувати твоєї юшки”. Насипала баба і їй миску. Сидить сусідка, їсть, аж за вухами лящить, та й собі примовляє: “Ой

Весільне фото бабусі Оксани з дідусем Петром Сікачиною. 1947 р.

добра юшка, сто год такого доброго не їла!” А потім і питає: “Як це ти, Хведоро, юшку варила, мо’, й я своїм зготую”. Баба Хведора розказала, що та як у ту юшку клала. Пішла сусідка, наварилася... Наступного дня зустріла бабу Хведору: “Зварила я своїм юшку, як ото ти казала, але такої доброї не вийшло. От у тебе була, що юшка, то юшка — смакота, а не юшка!”

БАБА ОДАРКА

Баба Одарка була дідова мати. Я погано її пам'ятаю, мала тільки чотири рочки, як вона померла.

У нашої родині, як це прийнято в нашій краї, усі люблять смачно попоїсти. Як готує моя мама! Їв би та їв. Так ось, про бабу Одарку вона завжди каже: “Такої хазяйки, як баба Одарка, наварилася... Наступного дня зустріла бабу Хведору: “Зварила я своїм юшку, як ото ти казала, але такої доброї не вийшло. От у тебе була, що юшка, то юшка — смакота, а не юшка!”

Її батьки були сільською аристократією, куркулями, як казали колись. До революції мій прапрадід був, по-перше, сільським старостою, а по-друге — засідателем у земській думі. Баба Одарка була освіченою жінкою на той час: вона закінчила школу й хотіла йти вчитися далі — на вчительку чи лікарку... Але вийшла заміж... Чому так сталося, не знає ніхто, а хто знав, той мовчав.

Нелегка була в неї доля: колективізація, голод, війна, знову голод... Але народила й виростила семеро — шість синів і дочку...

У пам'яті дітей та онуків вона лишилася сильною, чесною, спокійною. Завжди казала: “Дасть Бог день, дасть і хліб”, або “Дасть Бог дітей, дасть і на дітей”, чи “Буде дош у людей, буде й у нас. Вродить хліб у людей — вродить і у нас”. Кожна людина, питаючи в неї по-

ради, діставала завжди мудру відповідь. Вона ніколи не поспішала, проте скрізь устигала, ніколи не втрачала самовладання й не занепадала духом.

Одного разу, це було по війні, — чоловік ще у війську, старший син пропав безвісти, а в хаті купа голодних ротів, — баба Одарка узяла нову спідницю та й пішла в Кожанку (сусіднє село, 10 км) на базар змінити на щось поїсти. Їй один чоловік тиче: “Беріть у мене, жіночко, макуху, дивіться, вона ще й з маком. Наварите каші...” Узяла баба ту макуху, прийшла додому — вже й вечір. Але такі заварила каші. Та перш ніж дати дітям, покуштувала трохи сама. Що це враз із жінкою сталося! Узяла кришку від баняка, кочергу, громсає ними, як на барабані грає, ходить по подвір'ї та співає. Діти попрокидалися, полякалися, плачуть: “Що це з мамкою?” А баба ходить і співає. Але в глибині душі, як потім розказувала, була іскра свідомості, й вона дякувала Богові, що сама покуштувала, а не дала дітям одразу їсти, і що трохи з'їла. Бо усі б потруїлися — то не мак, то дурман був.

ПРО ГРУШІ І ПАНІВ РИЛЬСЬКИХ

Одного разу дід Гаврило (баби Одарки батько) поїхав із сім'єю до родичів у Романівку — це там, де садиба Рильських.

У панів Рильських був дуже великий сад. (Я в дитинстві не дуже любила поезію, але М. Рильського завжди читала з повагою, бо про його родину чула тільки хороше). То був дуже великий сад: груші, яблуні, сливи. У простих селян справжніх садків не було: кілька груш-дичок коло хати, слив-дрислі, ну, ще вишняк, ну, шовковиця. А в панів Рильських був справжній сад. Ясно, що всі хлопчики села мріяли, як би це там попасіся. А дід прийшов до рідні якраз у серпні — вся смакота вже достигла. Поки старші про своє говорили, Титко (баби Одарки брат) із хлопцями гратися побіг. “Мо’, підємо до панів у садок попригостимось?” — сказав вуличний заводілка. Усі погодилися. А то був якраз полудень, спека страшна, панство

У центрі сидить прапрадід Гаврило Глухий. Крайній праворуч — отой Титко (з газетою), який любив груші із саду Рильських. За ним стоїть Одарка Гаврилівна — прабабця з майбутнім дідом на руках. 1926 р.

Авторка у рідних Яхнах

в цей час зазвичай відпочивало по обіді. Залізли в сад, кожен осідлав по дереву — повні пазухи нарвали, вже йти збиралися. Аж ось панич виходить. Ну, всі драла дали, а Титко не встиг — не місцевий же. Сховався на груші. Воно б то й нічого, але поки ховався, ненароком одну грушку впустив... І вона вцілила якраз по маківці майбутнього класика української літератури... Ховатися вже не було сенсу. На щастя, дерево росло зараз же біля огорожі — Титко підліз ще трохи верхом, зістрибнув уже на вулицю й накивав п'ятами. А класика хтось покликав із веранди.

Удома хлопці нічого нікому не сказали — і так батьки дізнаються, як із маєтку “жалітися” прийдуть. Але жалітися ніхто не прийшов. Про цю пригоду дід Титко розказав сам, коли вже був парубком і не боявся батькового прочухана. І відтоді вона, як й інші сокровенні історії нашого роду, передається з вуст у вуста.

ПРО ПРИЗВИЩА І ПРИЗВИСЬКА

Я вже певно казала, що походжу з козацького роду, наскільки славного — не знаю, оповідок тих часів не збереглося. Але прізвище в нас гарне — Сікачини. Воно рідкісне, чесне слово. Одна з представниць нашого красного роду, пані Тетяна Сікачина, простежила, що до “Великого радянського переселення народів” воно зустрічалося тільки в нашому селі, і ще в сусідньому на Житомирщині. Так ось у наших Яхнах півсела Сікачин, але ніхто не називає людину по прізвищу, по імені теж. Усі родини мають свої прізвиська: Метелики, Гарбузи, Ковалики, Чушки, Габелки, Комарі... Ну і ми, звичайно, Чопки. На жаль, більшість родин забули свої легенди. Ми свою зберегли.

Діло було з прадідом мого прадіда, тобто мені він прапрапрапра-

дід. Віз він на поле воду у великій бочці. А дороги в нас — самі знаєте які: як не горбочок, то долинка, а ще й село на горбах та ярах стоїть. Раз дідового воза як струсонувало, що й чопок з бочки вискочив. Вода витікала! Що робити?! Тут сусіді їдуть, він і кричить їм: “Люди, дайте чопок!” Ті — ніби не до них. Ще одні їдуть, — а вода ж витікає! — він і до них: “Люди добрі, дайте чопок!”

Не знаю, чи дав йому хто ту затишну, чи ні, а в село чоловік повернувся вже не просто так, а Чопком.

Часто патроніми переходять у топоніми: вже десь із сотню років є в нашому селі яр, що носить наше ім'я. Там колись, ще за мого прадіда, хата стояла, тож і зветься яр Чопковим.

Щоб переказати все те, що я почула на тих благословенних посиденьках, не стачить одного вечора, але тепер я можу розказати головне.

Отож одного разу мені наснився сон. Часом мені здається, що то був не сон, а якесь видіння. Я потрапила в одне дуже гарне місце, схоже на наше село. Горби, яри й балки, ставки, порослі очеретом і оточені вербами, біленькі хати, кучеряві садки, чорно-рябі корови. Там жили добрі й чепурні люди. Їхній одяг був барвистим і дуже гарним, ніби на малюнках у підручнику з українознавства, а очі радісні й щирі, як на найвищих іконах козацького бароко. Мене, виявилось, запросили у гості.

Яких пісень знала тітка Христя, а яких небилиць тітка Горпина! Які пірїжки пекла тітка Векла, які вареники ліпила! (Я повірила маминим легендам про бабу Одарку). А яка там була пионерка каша з печі! Про неї можна написати поему, чесне слово!

Я вже мовчу про те, який був садок та баштан у дядька Каленика! Другий кум Хвороща із “Землі світляків”! Тих яблук вистачало на все село.

Усі там були працюючі, роботи так і кипіла в їхніх руках. Але як вони й відпочивали вміли — музики, танці, ігри. І ніхто не лаявся, не сварився, не бився. І в усіх під вікнами цвіли мальви й чорнобривці, і кручені паничі, й нагідки, й красолі.

Не знаю, скільки я вже там гостювала, але прийшов час повертатися. Для мене влаштували пишну гостину. Коли всі ласощі були з'їдені, пісні проспівані, жарти розсіяні, а сльози виплакані, я спитала: “Скажіть мені, добрі люди, хто ви?” — “Як хто? — здивувались вони. — Звісно ж, українці”. — “А де ж я була?” — “У передпокої раю”.

Із тих пір минуло вже кілька років. І коли було особливо важко не зневіряться в людях, і віра у кращу долю танула на очах, коли сторінки нашої історії розповідали про криваві міжусобиці, про зрадливості, недолугість і віропідданство, у моїй свідомості зринали обличчя святих диваків із мого сну. І з'являлися сили. Без пафосу і гучних гасел просто сумлінно виконувати свою працю, вірячи, що воно таки буде краще.

А потім настало літо, і знову до півночі тривали посиденьки... Хтось точив теревені, хтось мотав на вус...

ПЕРША ПУБЛІКАЦІЯ

23 лютого 1959 року.

Несподівано почав падати густий "лапятий" сніг. Сніг — нью-йоркський. Отже, скороминущий і фальшивий. Але той сніг, те його пухнасте падання нагадали далеке дитинство і найосейніший дитячий спогад: Різдво.

Канун Різдва — день найособливіший у році — увесь наповнений очікуванням, увесь пронизаний почуттям близькості Тайни і всеохоплюючої космічної ("небо і земля ніні торжествують") Радості.

Це був день Діда — передовсім. Він, підстрижений, старанно причесаний (ніколи не був лисим) зі скупченим виразом обличчя, що було якби знутрі освітлене чистим і ретельним світлом. В цей день Дід якось цілком природно без попереджень і вступів переїсточувався в Патріарха Роду, священика і посередника поміж Світом Видимим і Світом Невидимим.

І така була в той день в постаті Діда непохитна певність, така безсумнівна логіка в послідовності його поступування, такий, майже очевидний флюїд струмив з його очей і рук, так наявне кожен його порух електризував, що вся родина, увесь дім, ба, що найчудесніше! — все подвір'я, все обійстя, всі тварини нашого господарства — все і вся — то відчували, гармонійно достроювалися і свято-любиво-покійно вливалися в містерію правленої ним Служби.

Не кидало жодної не те що зауваги, а й жодного голоснішого слова. Бабуна, яка адже ж рідко стримувала себе в розмові, — в той день якби води в рот набрала. Власне, води свяченої...

Старася пригадувати окремі моменти, окремі обряди і жести того дня, але — ні! Цілий день зливається в одне велике Очікування, в цілоденне віруюче передчуття, яке аж у вечері, коли з'являється

ЩОДЕННИКОВІ ЗАПИСИ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Традиційних щоденників, які ми знаємо, наприклад, у Т. Шевченка, П. Тичини чи Аркадія Любченка, до речі, нещодавно оприлюднених, у Євгена Маланюка не було. Проте в архівах поета в родині сина Богдана у Празі та в Українській вільній академії наук у США збереглося багато його робочих зошитів і записних книжок. На їхніх сторінках знаходимо чернетки поезій, ескізи до майбутніх творів, перелік тематики статей та есеїв, конспекти з історії рідної літератури та літератур європейських. Велике місце займали записи, що стосуються античної, європейської та вітчизняної історії. Поряд несподівано знаходимо звичайнісінькі матема-

звіздар, розв'язувалося і якби вибухало...

Багато прийшлося читати про наше Різдво — і спогадів, і етнографічних розвідок, і філософічних міркувань. Багато знав про генезу Різдва Вадим Щербаківський. А от мені, нефахівцеві, видається, що справа є аж надто проста і жодних наукових екскурсій не потребується. Наше Різдво, властиво — Святий Вечір — є перш за все — Святом Роду, який у велетенській панорамі Мертвих, Живих і Ненароджених (геніальна формула Шевченка) — стає в цей вечір перед тайною Божества.

Спалахують перед очима пам'яті лише уривки, лише хвилини. Ось несемо в крохмальний серветці вечерю моєї і мого брата хрещеної матері — це недалеко, лише через вулицю (а пригадую, як інші одвозили за 10—15—20 км). Ось іменем Тата й Мами просимо на вечерю Діда й Бабу — дістаємо срібні гроші. А в межичасі виринає то тут, то там Дідо-ва постать із глиняною покришкою в руці, в якій він, побожно роздмухуючи розжеврений ладан, обкаджує всі кути й шепоче якісь таємничі молитви. Йде до хліву, до корів, до курей...

Знаємо, що корови дістали сього дня по партиці паланиці, обсипаної сіллю. І теж — молитви і ладан, і таємничі рухи, і таємничі жести.

Але вже в синьозорній тиші неба і землі наростає космічна хвиля всеохоплюючого свята, яке спливає на нас всіх за застеленим білим (нерозб.) столом, заставленим також для померлих, як і для можливих подорожніх гостей (чи ненароджених?).

Страви зовсім не багаті, не тучні, не кревоугодні. Вони пісні, скорше символічні, аніж харчові. Вони — святково-службові, ритуальні. Серед них, як два вогнища священного еліпсиса, — кутя і узвар, за якими відчуваються тисячоліття, археологічна древність, віки і вічність.

Ми не "імо" — ці піржки (з ква-

солею, з рижом і грибами), цю рибу, цей особливий свят-вечірній борщ — ми їх вкушаємо, як якесь земне, цьогосвітне причастя. І ми так само ритуально завершуємо цю трапезу пшеницею з медом — кутею — й розмоченими вишнями й сливами, фігами й морелями — узваром.

Ага! Ще пригадується той момент початку. В чарки всіх наливо, звичайно, вишнівки — і нам дітям також. Встає високий, одуховлений, якийсь якби аж незнайомий Дід і каже: "За мертвих душечки — перша чарка, хай спочивають, хай царствують..."

Ні, це не була "вечеря", це не був і один із тих "свят-вечорів", що їх довелося бачити потім. Це був аскетично-релігійний, гієратично-величний, матеріальний тільки до певної символічної міри, але передовсім наскрізь духовний обряд.

Це була Служба Божа, ведена патріархом Роду на Свято Роду і народження Божества.

Це було Різдво, наше Різдво — свято сполучення Неба і Землі, коли Небо зорями сходило на Землю, а Земля піднімалася молитвою, ц. т. скупченням Духа — до Неба.

І все розросталося і звучало в єдинім хорі всесвітнього Буття.

О дякую Тобі, Боже батьків моїх, прадідів і пращурів, що Ти дозволів народитися мені, недостойному, сином Землі моєї, Роду мого й Народу, того, що пшеничними зернами й медом куті відзначає

тичні вправи, словнички віднайдених цікавих слів. Час від часу, швидше спорадично, ніж систематично, на сторінках нотатників Є. Маланюка з'являлися щоденникові записи. Кілька років я витратив на те, щоб їх розшифрувати, систематизувати та підготувати до друку. Сьогодні ця робота добігає кінця, і мені закортіло бодай ескізно ознайомити читачів із поетовими нотатниками, вибравши для початку записи, пов'язані з рідним краєм, зі спогадами про Різдво у його родині, зі спогадами дитинства. Думаю, вони будуть цікавими якраз у переддень Різдва 2006 року.

Леонід КУЦЕНКО, літературознавець

народження і що тими ж самими зернами й тим самим медом коли-ва відзначає смерть — кінець земного лише шляху, кінець, що є одночасно Початком... Зоряна вічність без меж.

15 березня 1958 року.

В Новоархангельському була старожитна садиба Грохольських: дім з колонами, чудовий овочевий сад, квітники, навколо всього — струмочок, що через яр витікав до Синюхи.

Колись Батько, проходячи зі мною мимо, сказав: "Це мало бути наше. Я хотів купити — вже й заготов був. Та... бач..."

Тому з старосвітським домом, з тією садибою у мене завжди була якась жива золота нитка зв'язаності. Господинею була стара пані Грохольська, що, певно, знала родину моєї Матері, бо завжди ставилася до мене, як бабуса (мимо "соціальної" різниці), із зітханням, завжди просила була вітати Маму.

Коли я вже був в середній школі, то на якійсь Ялинці у Непокойчицьких (кревних Грохольських) декламував німецькі вірші... І досі пам'ятаю живі очі бабусі Грохольської, що горіли якоюсь особливою гордістю за мене, саме за мене...

Пізніше, коли вже я мавлював (мавши років 13—14), я все хотів віддати чар того старовинного дому і тих колон, і тих квітників (доба була "Мира искусств"). І бабця Грохольська з любов'ю придивлялася і раділа... і теж явно пишалася... Вічна пам'ять тобі Бабусю Грохольська (можливо, якась кривна Мами, майже певно)!

І коли вже почав (тоді ж) писати вірші, то пам'ятаю:

Февраль! —
Как незаметно подошел он
И заглянул сквозь стекла
низких окон
В гостиную, где сладостным
узором
Тревожит прошлое забытою
весною...
(не пам'ятаю ані початку, ані далі).

І півдитячі "погляди" поміж мною, "сыном крестьянина" і донькою підупалою дідича Павла Павловича Непокойчицького — Мілою (Людмилою)... Ми стояли колись біля в'їзду (алея високих дубів) до садиби Грохольської. Розмовляли не знаю (і не знати) про що... І мати Міли так нас "застала" (щось мереживо-біле, широкий "модний" і дуже "махровий" капелюх, парасоля й, здається, лорнет) — і так якось особливо (може, з зітханням, може, з острахом!) скочнула по нас обидвох поглядом. Але — пам'ятаю — не перервала нашої розмови, ані пози, не сказала, мовляв — "Мілочко, ступай сюда" або щось в тім роді... Ні. Лише якось материнськи теплим зором помилувалася і пішла собі до бабці Грохольської.

А ми, якби заморожені, залишилися. Але вже говорити не було про що. І ми розійшлися. Назавше. Навіки.

І я думав (тоді впивався "Вікторією" Гамсуна), що то, власне, Міла — Вікторія, а я, розуміється, Йогансен, який — почекайте, голубчики, ще покаже себе... І будеш ти, Мілочко, ще писати листи до "відомого" (маляр? письменника? — не знав ще, але знав, що "відомого").

Де ти, Мілочко, і як понесла тебе підсовєтська доля?!

ВАРТО ПРОЧИТАТИ

Вони боролися за високе ім'я свого народу. Аби він під чужими коб'їтми не забув свого імені. Десятиліття поневірянь, смерть на кожному кроці — і просвітку не видно... Що ж тримало їхній дух? Прочитайте уривок із книги "Тисяча доріг. Спогади жінки — учасниці підпільно-визвольної боротьби під час і після Другої світової війни" (Київ, "Смолоскип", 2003). Її авторка — Марія САВЧИН, дружина Василя Галаси ("Орлана"), заступника провідника ОУН Закерзонського краю, а з 1948 року провідника ОУН Волині й Полісся.

...Зимівля в бункері в Карпатах. Повстанці рідко навідувалися у зимку до сіл (по слідах на снігу можна було легко привести до кривки) — лише в завірюху. Отож саме в таку пору й вибралися троє повстанців у село... Вирує смерть, але надходить Різдво — і душа готується до свята. Повстанці ще заздалегідь зрубали в лісі ялинку, Марія прикрасила її якимись кольоровими папірцями, зготувала на Святвечір с'яку-таку вечерю, й стала чекати...

"Вже на гори насунув вечірній при- смерк, настав Святвечір, але ми не засідали

СВЯТО НАДІЇ

до вечері. Чекали хлопців, бо мали вернутися в цю ніч. Тим часом, розгулюючи дві доби, завірюха знемоглась і вирішила примиритися з горами на велике свято. Виття вітру помілу стало слабшати, і через деякий час запанувала в горах тиша. Нам ставало очевидним, що в такій порі хлопці не наважались підходити до бункера. Тоді ми обміркували, як уже далеко вони відбилися від села і де могли опинитися. Хоча б не загинули... Враз із завірюхою шез наш святковий настрій. Насилу повечеряли, не заколядувавши ні однієї колядки. В куті стояла сумна ялинка...

В такому ж пригнобленому настрої повзлось черепахою Різдво. Та ось перед вечором знову загув вітер, зірвалася метелиця. Ну, Бог не без милости, козак не без долі. Якщо живі — прийдуть цієї ночі. І справді, через кілька годин наші "паломники" були вже з нами.

Стільки сонця, стільки чистої радості внесли вони в бункер з їхнім поверненням тієї рідзв'яної ночі! Та чи тільки тієї ночі...

Наша дружба цементувалася нескінченними тривогами за життя людей, які постійно перебували у фронтовій лінії, і кожне повернення було перемогою життя над смертю. Хлопці покинули село ще вчора ввечері і зробили вже половину дороги, як втихла завірюха. Було їм ні вертатися в село, ні йти до

бункера. Якраз там, де опинились, наполовині, стояло кілька копиць сіна. Видерли в одній з них кривку і в ній переднювали.

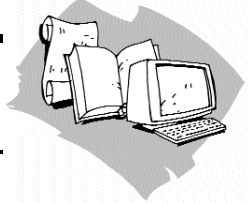
Щойно тепер почалися у нас свята, забриніло сміхом, понеслось радісними колядками.

Хлопці принесли з села скрипку, й Орлан вечорами пригравав їм до коломийок. А вони, приспівуючи, ставали в коло, хвацько закидали назад головами, притупили і вітром неслись у танку, а з ними я — лише коси розвіювалися. Тоді на мить приставали, заспівували:

А як мене відібрали вітуньо-вітуньо,
А хто ж буде обіймати мою Марисуню, —

І знов ішли в коло, вибиваючи закаблукми, аж бункер гудів серед глухої ночі..."

Бункер гудів серед глухої ночі, славлячи Життя. І там, нагорі, поневолені люди славили Бога. Кажуть, коли після Другої світової війни офіційно було заборонено святкувати Різдво Христове, а натомість влаштовувалося "свято ялинки", люди відзначали Народження Ісуса запаленням зеленої свічки на офіційно дозволених ялинках. Вони вибрали зелену свічку, бо зелений — колір надії...

Не так уже й багато сплигло води річищем Дніпра та інших відомих у світі річок, а водночас і найменшими безіменними ручаями, — сплигло, сточилося із того недавнього часу, коли у всьому світі постала порівняно нова для нього проблема. Ще менше проминуло часу відтоді, як навздогін цьому явищу постало розуміння необхідності боротьби з ним — із негативними проявами наслідків того стрімкого поступу людської цивілізації, які у своїй сукупності зветься сьогодні просто глобалізмом. Усі, хто так чи інакше дотичний до цього явища сучасності, а дотичні всі мешканці планети, у якому б її куточку не проживали, сьогодні по-різному розуміють і через те по-різному оцінюють усілякі глобальні наступальні зловорожі дії чи, здавалось би, надзвичайно доброзичливі його впливи на подальший розвиток людства. Усяко різно: від чемного схиляння перед неминучістю коритися на милість переможця, через силу нівелюючи власну індивідуальність, мову, предковічні звичаї і звички, аж до радикального спротиву, не визнаючи жодного найменшого позитиву в інтеграційних міждержавних і міжетнічних процесах. Майже щодня можна бачити з телевізійних екранів, як у різних країнах занепокоєні, а швидше — украй розлючені антиглобалісти збирають багатотисячні протестні акції, які часто перетворюються просто на брутальні бійки з поліціантами зі спалюванням безневинного приватного автотранспорту та биттям лискухих вітрин супермаркетів транснаціональних компаній. На деякі акції протестантів, коли йдеться про регулярні зустрічі керівників провідних держав задля обговорення спільних економічних негараздів чи навіть деяких спільних досягнень, збирається багато тисяч активістів боротьби з глобалізмом із багатьох країн — від найбагатших до найбідніших. Вони найчастіше належать до різних політичних партій чи релігійних конфесій або ж існують самі по собі й зовсім поза будь-якими партіями чи конфесіями. Збираються на протестні акції люди, різні і за мовою, і за кольором шкіри, і за освітою, але майже завжди знаходять порозуміння, спілкуючись між собою практично однією мовою. А це теж, поза сумнівом, є одним із проявів звичайного глобалізму, на боротьбу з яким і шикуються їхні колонії, а подеколи — майже некеровані натовпи завзятців. Уже настільки яскраво й драматично подають такі маніфестації з бійками і телевізійні репортери з екранів, і солідні оглядачі на сторінках паперових носіїв інформації, що виступи антиглобалістів постають нині як першочергові світові новини. Таке собі драматичне глобальне світове явище боротьби з глобалізмом...

На сьогодні глобалізм у всіх своїх іпостасях і проявах видається й справді явищем непересічним. А тому одночасно з емоційними інформаційними повідомленнями по гарячих слідах бійок, неначе з локальних фронтів нової всеохопної світової війни, науковцями з різних країн додатково написано з цього приводу досить багато більш серйозного матеріалу. Це й величезні купи різноманітних брошур, і товстезні монографії, навіть уже отримано за тими монографіями чимало наукових ступенів різного рівня у всьому світі.

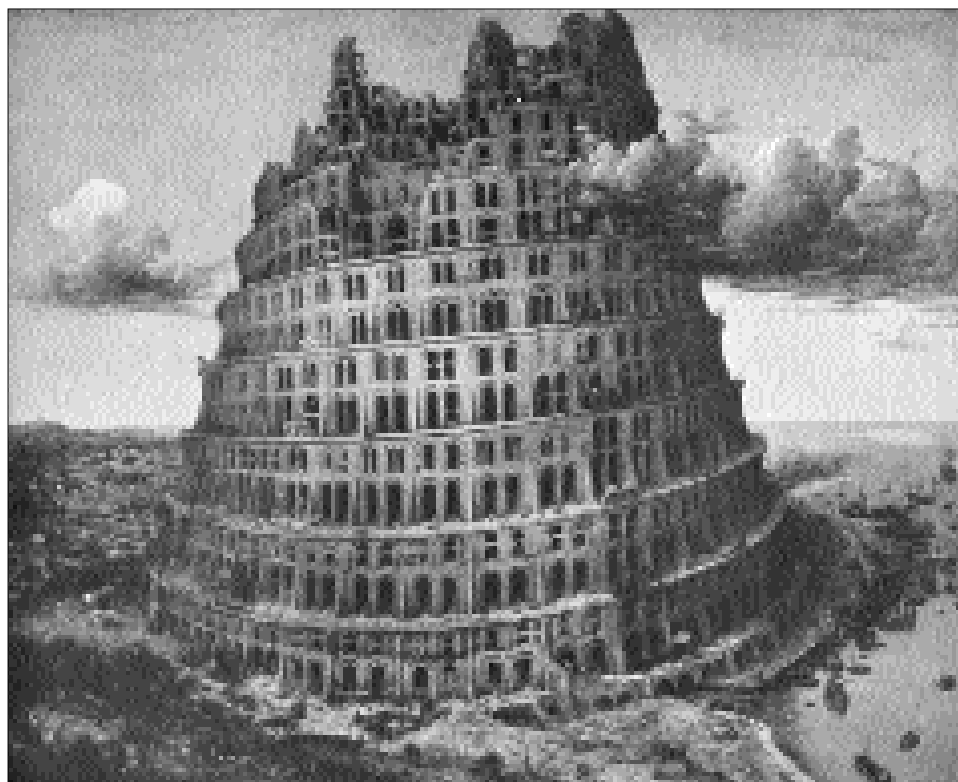
Для прикладу можу навести досить серйозну ґрунтовну працю вітчизняного академічного Інституту світової економіки “Глобальні трансформації і стратегії розвитку”, яку готував поважний авторський колектив під керівництвом відомого вченого і громадського діяча, народного депутата Олега Білоруса. У цій солідній науковій роботі між іншими розділами є й окремий розділ із проблем глобальних **соціальних** (виділено мною. — Ю. З.) трансформацій, проте і в ньому, як і загалом у цій роботі, ніяк не порушуються питання нівечення духовних цінностей різних народів через нагале топтання їх глобальними навалами. Ці шойно вжиті мною гучні газетярські штампи не мають нічого спільного з радикальними антиглобалістичним рухом, до якого я поки що не хотів би належати.

Я досить часто у своїх виступах на шпальтах різних часописів торкався тих болючих проблем саме негативних соціальних трансформацій під тиском агресивного глобалізму, які багатьом із занепокоєних людей не дають спокою. Мені теж болить багато що і постійно, але ж завжди заважають вигово-

ритися емоційно і вдосталь. Через те виникають обмеження в проблематиці, у напрямках освітлення проявів явища, яке постало черговою загрозою для існування яскравої досі палітри багатонаціональної світової культури. Інколи стають мені на заваді навіть не розмір наданої часописом площі чи регламент хвилин для виступу на якійсь конференції занепокоєних однодумців, інколи створюються обмеження в отриманні достовірної інформації, оскільки її подання найчастіше надто суб’єктивне, залежно від того, хто подає — захисник чи нападаючий, адже ця проблема мало кому може дозволити бути нейтральним. Вочевидь, скрізь у світі є багато міцних державних чинників, які потужно працюють здебільшого на глобалізацію, які можуть ефективно поки що протистояти

жиму на одній шостій земного суходолу зникло понад 70 окремих мов, а за деякими джерелами — більше ста. Частина тих народів і зовсім щезла без жодної згодом згадки про них, коли деяка частина їхніх носіїв мовчки і майже без активного спротиву розчинялася в “новій історичній спільноті”. Так було названо відомий у СССР імперський амбітний проект зі збільшення своєї території та чисельності на ній отої начебто “ нової спільноти”, яка мала поступово призвичаїтися, що вона (якась нова спільнота) є лише новим етапом імперської агресії для збереження і возведіння самоназви і мови панівної нації. Яких тільки привабливих виначень не вигадували імперські ідеологи для процесів нищення інших мов і поглинання інших етносів: дружба народів, інтер-

ПРОЯВИ ГЛОБАЛІЗМУ НА МОВНОМУ ҐРУНТІ

Пітер Брейгель-старший. Вавилонська вежа

самодіяльним, нехай із кожним роком усе численнішим, акціям протидії. А що вже згадувати про нахабні дії численних міждержавних корпорацій, які своїм глобальним павутинням заплітають усе щільніше нашу планету...

Наразі я хочу висловити лише кілька думок стосовно проявів глобалізму лише на мовному ґрунті, лише з частки тих проблем, які постали й загострилися, на мій погляд, попри наявність деяких позитивних складових у інтеграційних процесах між державами й народами. Хоча, варто підкреслити, що гостре болюче переплетіння мовних проблем між етносами не є чимось новим, бо різні трагічні події не переводилися протягом усього людського існування з часів становлення окремих мов. Окремі мови, а тому й окремі народи, як носії своїх мов, зникали в давні часи і продовжують зникати з історичної арені до сьогодні з різних причин. Але ж нині ці процеси мають бути ганьбою для суспільства, яке гонорово називає себе цивілізованим, яке виголосило досить багато різних декларацій і створило стільки ж міжнародних організацій начебто на захист не лише окремих народів, а й кожної окремої людини. Навіть великою ганьбою, бо **процеси вимирання окремих мов і народів нині загострилися ще більше, ніж у попередні століття, проте цього майже не хочуть помічати сьогодні багаті й успішні, байдужі або просто надто агресивні нації, а деякі з них навіть силоміць прискорюють руйнівні процеси, збіднюючи яскравість палітри загальносвітової культури.**

Згадаймо, як за 70 років панування жорстокого тоталітарного комуністичного ре-

націоналізму тощо. І все це робилося нахабно й жорстко на тлі відомих прикладів з історичної давнини чи недавньої сучасності в ім’я “святої” для будь-якої імперії справи, проголошуваної вголос чи інколи подумки, справи здійснення заповітної мети — світового панування. Для того й обирали різні імперії в різні історичні часи гасла начебто зовсім несхожі, інколи навіть привабливі зовні й для приневолених народів, але у своїй основі вони всі були і є антилюдськими. Були і є спрямованими на глобальне нищення багатолітою людської цивілізації.

І не лише імперські, а й деякі наші рідненькі вчені, які вправно толочать свою історію і свій родовід, аби сподобатися прихильникам колишньої імперської влади, мені можуть не просто заперечити, а навіть поблажливо пояснити, наскільки я помиляюся. Нагадають, що в колишньому СССР процес влиття різних етносів до панівної імперської нації зі втратою своїх мов точився майже цілком природно й добровільно, бо розпочався під новими гаслами як природне продовження давніх історичних реалій. Пояснюючи, можуть мимохіть нагадати, що подібні процеси відбувалися й відбуваються скрізь, не лише при комуністичному правлінні. Досить навести будь-який відомий хрестоматійний приклад із рідної історії про зниклих невідомо де і як обрив або про трагічну долю інших літописних чи біблійних народів, які зникли в проминутих тисячоліттях, а до того довгенько пожили поруч із нашими пращурами чи на теренах і зовсім дальших. І насправді так, хоча в Російській імперії за панування комуністичної ідеології народи щезали з різних програмних причин,

найчастіше виходячи зі скандально перекрученого колись більшовиками розуміння вчення К. Маркса, — десь справді брала верх щира думка про доцільність формування нової спільноти. Проте найчастіше імперська пиха оголошувала цілу низку народів і недорозвинутих, і шкідливих, і невдахах, а десь і народами-зрадниками. І не проминуло на тих теренах це ганебне явище й донині, бо продовжують щезати і в “демократичній оновленій федерації братніх народів” окремі етноси. І не тільки там точиться боротьба за виживання поневолених народів, за збереження себе серед інших, за своє право жити й розвиватися самостійно й самотньо. Інколи та боротьба триває багато десятків років зі зброєю в руках, а проти тих борців об’єднуються імперії з різних частин світу і ставлять на патріотичні виступи ганебне тавро терористів. Колись, перебуваючи в іспанській Басконії, я під враженням зустрічей із гордими басками написав вірша, де був такий рядок: *“Стріляє відчай, не надія — хоч Білбо вже не схвалює терор”*.

Уже порівняно давно науковці почали створювати різноманітні червоні книги, аби запобігти зниканню з довколишнього середовища рідкісних на сьогодні тварин, птахів, рослин, навіть поодиноких комах. Оголошуються недоторканими в заповідниках різні природні явища, химерної форми скелі й подібні відмінності від звичайної однаковості міських пейзажів, цих закіптюжених нетрищ із каміння, де не співають птахи і не пахнуть квіти. До чого прагнуть небайдужі люди, створюючи червоні книги? Аби зберегти Землю яскравою і багатолітою. І не лише, бо зникнення якогось виду чи підвиду зменшує здатність виживати тим, хто ще залишається. Чому ж тоді не створюють червоні книги зникаючих мов і народів? Невже факт непростого відновлення — з наданням другого життя давній мові — народом, який два тисячоліття не мав не тільки власної держави, а й спільної території для проживання, має залишитися поодиноким винятком, власне — дивом, яке сталося у світі лише для того, аби підкреслити неможливість жорстоких і непорушних законів світобудови? Бо серед науковців здавна побуває думка, яку здебільшого сприймають як жарт, що жоден закон не зможе працювати, якщо в ньому не будуть присутні винятки...

Найбільші розумники, захищаючи поступ глобалізму, без тверезого поділу на позитивне й негативне у ньому, сьогодні й справді посилаються на другий закон термодинаміки, фундаментальний закон Природи, відомий іще під іншими назвами: теплової смерті, ентропії тощо. За ним усе колись має зрівнятися в одній своїй ніякій (не хочу говорити — нульовій) температурі, всі веселкові кольори поглине суцільний сірий або ж і чорний. А перед тим відіміруть і всі мови — запанує одна, всі народи стануть одним, усі розумітимуть одне одного настільки, що можна буде зібратися знову великим гуртом і знову спробувати побудувати вежу аж до неба на виклик самому Творцеві. Написав, що зберуться всі народи, а треба було точніше — лише залишки деяких народів...

Сьогодні мова не про те, про що масово пишуть у своїх страшилках дотепні майстри різних фентезі, де чорні антилюдські сили чи невідома нам досі третя сила (крім відомих — світлої та чорної) хоче якомога швидше згудити деградує людство. Я здобув колись технічну освіту, працював у галузі найбільш інтернаціональній — в енергетиці, — хоча потяг до мовних проблем відчував із дитинства, бо вдома завше звучали різні мови, а коли виходив із дому, то чув і зовсім інші — так уже вклалося моє життя. Я й сьогодні читаю, і не тільки розважальні часописи, різними мовами, та деколи довго добираю змісту рідною, вчитуючись у **“дискусійні дискурси заангажованих модераторів онлайнівських імпрез на маргінесі...”** Я перепрошую за штучність мого неоковирного жарту, але в мене була заготована більш пристойна фраза, поцуплена без жодної правки з одної науково-популярної роботи, опублікованої у досить відомому часописі для звичайнісіньких громадян.

Далі буде.

• **Ю. ЗАВГОРОДНІЙ,**
м. Київ

— *Шановний пане Веддінгтон-Фезер, сьогодні Ви дуже відомий британський учений, письменник. Багато Ваших творів перекладено іншими мовами світу. Розкажіть, будь ласка, з чого розпочалося Ваше письменницьке життя? У який момент Ви усвідомили, що потрібно взяти ручку й почати працювати в площині літератури?*

— Я почав писати ще в початковій школі. Нещодавно у старій шухляді знайшов зошити, списані мною, коли був іще малим. Я вчився у надзвичайно гарній державній школі. Нас учили читати, писати, рахувати, а також таких “аристократичних”, витончених предметів, як музика, основи малярства. Отже, мав цілком “дитяче” дитинство...

У десятирічному віці спробував написати (уявіть собі!) перший роман — 10 сторінок! Далі розпочалося навчання у хлопчачій граматичній школі у м. Кайлі. Ми студіювали латину, і вже до 14 років я повністю прочитав усього Чарльза Дікенса. Сьогодні молоді, напевно, важко в це повірити. Звісно, тоді ми не мали телебачення, тому читання книжок було дуже поширеним заняттям. Тим не менше не можна замінювати книжки телеекраном.

— *Сучасне інформатизоване життя і мистецтво... Чи вдається нам у цю нову епоху поєднати духовне й матеріальне, оцім і неогізм? Чи світ сьогодні потребує літератури? Адже загальновідомо, що молоді у всьому світі нині читає набагато менше, ніж, скажімо, 20 років тому.*

— Західна цивілізація спирається на ідею антропоцентризму. Вона прагне до наукового, раціонального пізнання світу і його практичної зміни завдяки використанню техніки й технології. А для цього потрібно усвідомлення відповідальності. Інакше можна дуже багато знищити... на рівні аурі, душі...

Визначальною причиною кризи культури стала суперечність між стратегією матеріальної культури і своєрідністю духовних цінностей. Розвиток матеріальної оболонки значно випереджає зростання духовної культури. Він відділяється від духовних запитів та ідеалів людства, перетворюючись на самодостатній процес задоволення матеріальних потреб. Матеріальне паралізує духовне. Інтереси й надії людей зміщуються в бік “культури речей”. Розумієте, ви сьогодні дивитесь на екран і бачите (змушені бачити!) “райське задоволення” від смакування американським батончиком із китайськими інгредієнтами. Батончик — це “сенс життя”? Уявляєте, до чого ми дійшли! Це катастрофа, яку фінансують винищувачі національних культур і духовної аурі людства. Яка культура? Навіщо нам Гете й Шевченко сьогодні? Замість цього — смакуйте батончиками й напівроздягнутими моделями в рекламі! Це — катастрофа краси...

Письменницькі стандарти та читацькі смаки (і це не дивно!) також погіршилися у Великобританії за останні роки. Відповідь одна — поступ постмодернізму. Література вчить сьогодні дітей, що не потрібно бути грамотним, дотримуватися пунктуаційних, синтаксичних правил, культури мовлення. *Постмодернізм дозволяє все*. І це страшна гуманітарна катастрофа. Немає літературознавців, які могли б на високому естетичному рівні розкрити феномен постмодерної літератури й потребу в справжній літературі, з часточкою естетики вічного, а не тієї бульварщини.

Криза сучасної духовної культури — у створенні “масової куль-

тури”: популярної, комерційної культури, що реалізується шляхом пропагування індустрії розваг. Ця культура задовольняє примітивні людські почуття й тому відповідає посереднім смакам масової публіки. Знімаючи стрес, напруження, вона одночасно стандартизує почуття й нав’язує певні стереотипи мислення.

Як наслідок, діти сьогодні менш чуйні, вони не мають про що поговорити зі старшим поколінням, а тому утворилася певна прира, фрустрація в стосунках батьків і дітей. Коли ми були малими, то дуже багато спілкувалися з нашими бабусями й дідусями, перебираючи їхню мудрість, генетичну ро-

проте ми можемо читати молитви, які сповнюють нас надією...”

— *Пане Джоне, скажіть, що потрібно зробити, аби припинити процес духовної руйнації, повернути людство до глибинних історичних цінностей життя, мистецтва? Чи не є сьогодні нестача духовності, культури — глобальною катастрофою?*

— Напевно, розв’язання цієї проблеми криється в дуже простих речах. Просто підхід до цього має бути глобальним, тобто принаймні європейські країни мають дотримуватися певних правил щодо культури екранного дискурсу, контролювати якість комп’ютерних ігор. Та й узагалі, як на мене, пот-

освіта відіграватимуть найважливішу роль у формуванні світової політики.

— *А як Ви тоді прокоментуєте приклад із освітою Джона Майджора — незакінчена середня школа не завадила йому стати прем’єр-міністром Великобританії, і він ніколи не приховував, що залишив школу в 16 років, і що його не взяли на роботу кондуктором автобусів через слабкі знання арифметики?*

— Крім освіти, людина має розуміти цінності освіти. Ви знаєте, є люди, життєва програма яких відрізняється від програми інших. Головне — зрозуміти свою програму, керуватися принципами свого життя. Самоповага й упевненість у

спілкуються рідною мовою в школі й удома. Це добре, що вони шанують свою культуру. Національна культура — берегиня духовності. Проте вони зовсім не знають англійської мови та культури, і, врешті, їм дуже важко знайти нормальну роботу у Великобританії.

— *Пане Веддінгтон-Фезер, не могли б Ви розказати про свої літературні вподобання, художні смаки? Хто Ваші улюблені письменники?*

— Мене виховували в найкращих класичних англійських традиціях, тож для мене завжди були недосяжними, геніальними такі митці, як Джефрі Чосер, Вільям Шекспір. Із барокової епохи мені до вподоби Джон Донн, Джон Мільтон, містичний поет Джордж Герберт і шотландець Роберт Бернс. Із митців XVIII—XIX ст. я не можу обійти Джонатана Свіфта й Олександра Попа, Джона Кітса, Вільяма Вордсворса й Альфреда Теннісона, і нарешті, якщо говорити про XX століття, то моїми взірцями є Роберт Фрост, Вілфред Оуен, Томас Еліот, Ділан Томас. Із представників постмодерну так ніхто й не зміг знайти шлях до моєї душі.

Із шанованих мною драматургів можу назвати Шекспіра, Джонсона, Вайлда, Шоу, а також практично всіх драматургів XX століття. Це “золотий вік” англійського театру. Люблю “Одержиму” Лесі Українки. Дуже талановито. Інколи можу взяти книжку Данієля Дефо або Олівера Голдсмита. Люблю новели сестер Бронте, Дікенса, Джорджа Еліота, Вільяма Теккерея, американських новелістів XX століття. Читав новели Михайла Коцюбинського — справді європейського рівня талант!

— *Запитання до Вас як до людини, яка стільки років живе у світі поетичного виміру: що для Вас значить “гарний вірш”, “гарна поезія”?*

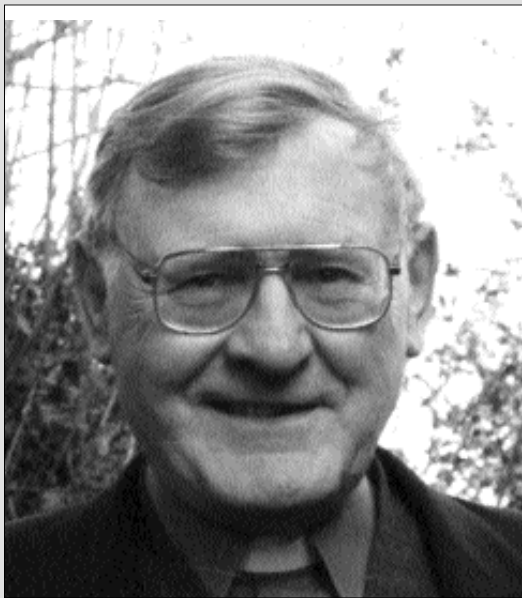
— Гарний вірш — монолітний, цільний вірш, тобто такий, що має класичну метрику, багату метафору, асонанси й алітерації. Талановита поезія, — коли мінімальною кількістю слів удається передати максимум змісту. Якщо це білий вірш, то мої вимоги ще серйозніші. Вірш має бути дуже сильним! Кожний рядок варто читати вголос, і він має створювати приємне енергетичне поле для душі — інакше це поганий вірш. Звісно, прихильники постмодерних верлібрів зі мною не погодяться. Але повірте, постмодерн — це відлуння кризи. Мистецтво нікуди не зникло. Поезія — це метаматерія, це вже площина духу, а не фізики. Поезія — це ковчег духу.

— *Чи може для Вас поезія бути вічною? Що становить вічність поетичного Слова? Що є його енергетичною квінтесенцією?*

— Вічність... Я відчуваю вічність, коли читаю Джона Донна або Джорджа Герберта. Вічність — це той вимір, де є Бог, любов і всі ті, хто любить мене і кого люблю я. Вічність — це моє серце. Талановитий український філософ Скворода, якщо я не помиляюся, писав, що вічність — це твердь, яка скрізь і в усьому міцно стоїть і всю тлінність відносить. Вона — істина, а тому нетлінна. “Світло премудрості тоді входить у душу, коли людина два ества пізнає: тлінне та вічне”. На мою думку, це те, що відмовляється прийняти розум, коли серце прагне в це поринути. Вічність — поза свідомістю і несвідомим. Вічність для мене реальніша, ніж час.

● Розмовляв
Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
студент Національного
університету
“Києво-Могилянська академія”,
Київ—Шрюсбері—Київ

ВІЧНІСТЬ — РЕАЛЬНІША, НІЖ ЧАС

Джон Веддінгтон-Фезер у наш час здається сервантесівським Дон Кіхотом XXI століття, але дуже галантним, інтелігентним. Його збірка новел для дітей “Quill’s Adventures in Grozzieland” здобула Carnegie Medal (медаль Карнегі), найвищу британську нагороду в царині дитячої літератури. Веддінгтон-Фезер отримав міжнародну літературну премію Буртона (Burton Prize) за п’єсу “Часниковий шлях” (“Garlic Lane”) у 1999 році, а три роки тому став першим лауреатом DeWitt Romig Prize у США за свій поетичний доробок...

Проте ці премії — лише “золоті іграшки”, не більше. На щастя, мистецьку душу не можна виміряти ніякими нагородами й орденами. Найбільша винагорода, — стверджує пан Джон, — людське визнання твоєї праці”. Цього

року Джон написав філософсько-пригодницький роман, дія якого розгортається в далекі “советські” тридцяті роки в Одесі...

Багато років ця людина досліджувала витоки англійської мови, працювала в Оксфордському університеті. Сьогодні Джон Веддінгтон-Фезер — відомий британський письменник, який мешкає в мальовничому містечку Шрюсбері в Англії. Він залишився вірним традиціям англійської літератури “золотого віку”, так і не сприйнявши постмодерну. Може, в цьому і криється феномен життя та творчості цієї людини?

дову пам’ять. Сьогодні ці поняття забуті... Брак духовності в суспільстві, проблема виховання молоді перетворилися на глобальну кризу. Це наче проблема руйнації озонового шару.

Сьогодні молоді говорять тільки про секс або про гроші. Пам’ятаєте, Джордж Оруел передбачив це у своєму романі “1984”. Молоді люди сьогодні мають дуже багато грошей, але батьки не навчили дітей ставлення до грошей, мудрого ставлення. Сьогодні у світі дуже багато підліткової злочинності та набагато менше дисципліни у суспільстві. Це дуже сумно.

— *Шановний пане Джоне, Ви — головний редактор британського часопису “Poetry Church”. Якими мистецькими стандартами керується в роботі?*

— У нас різні вимоги щодо мистецької майстерності. Цей журнал закріпив за собою репутацію провідного часопису християнської поезії в Східній Європі. Проте ми — не тільки літературний альманах. Журнал має також виховну функцію. Ми публікуємо поезії тих, хто багато часу провів за ґратами і там знайшов свій шлях до Бога. Це досить повчально.

Я намагаюся заохотити автора працювати одразу на кількох естетичних рівнях. Наш часопис використовують у лікарнях Великобританії, його читають лежачим хворим, — це своєрідний терапевтичний засіб. Один лікар сказав мені так: “Джоне, ми не можемо просити Бога про допомогу весь час,

рібно зменшити перебування дитини перед екраном. Це ж неймовірно шкодить здоров’ю! Деякі комп’ютерні ігри — просто-таки маніпулятори свідомості, що перетворюють дитину на зомбі, який забуває про почуття любові, тепла, родинного обійстя. Натомість дитина стає жорстокою, дражливою. Комп’ютерні ігри — це страшніше, ніж комуністичні або фашистські методи маніпулювання. Діти мають більше читати, любити Слово. І також треба зменшити показ жорстоких фільмів.

— *Чи не могли б Ви розказати про британські освітянські стандарти сьогодні?*

— Освітні стандарти високі в британських приватних школах, де працюють професіонали, фахівці-новатори. Вони заохочують найкращих викладачів. Але навчання в таких школах доступне лише для тих дітей, чий батьки непогано заробляють. У провінціальних рівень викладання недостатній. Викладачі отримують малу зарплатню. Я думаю, на освітянському просторі і в Англії, і в Україні проблеми майже однакові... Варто просто зрозуміти, що освіта сьогодні — не розкіш, а об’єктивна вимога часу.

Як ми знаємо, XX століття — століття ідеології, яке характеризувалося дуже сильною боротьбою між ідеологіями комунізму, фашизму й ліберальної демократії. Ця епоха вже закінчилася. Це треба визнати. Навіть особам літнього віку. І я вважаю, що тепер ми вступаємо в епоху, де культура й

собі та своїх знаннях Майджора не потребували підкріплення брехнею про вищу освіту, бо цього б йому британці не пробачили. Джон Майджор — не єдиний приклад успішного діяча без вищої освіти: у Великобританії часто можна прочитати в автобіографіях провідних бізнесменів і політиків, що вони не відвідували лекцій у вищих навчальних закладах. Потрібно мати чітку мету. Та й часи змінюються.

— *Жахливі теракти улітку в Лондоні... Що, на Вашу думку, спричинило їх? Чи можливо розв’язати сьогодні у світі проблему тероризму?*

— Проблема в тому, що мусульманські товариства — ті їхні спільноти, які мешкають у Великобританії з 1950-х років, — не інтегрувалися в британську культуру, британське середовище, не відчули себе повноцінною частинкою нашого суспільства, *нашого життя*. Багато представників мусульманського світу не відвідують спортивних клубів, мистецьких об’єднань. Вони зовсім не беруть участі в культурному житті країни. Я бачив неодноразово, що літні мусульмани навіть не вміють спілкуватися англійською, вони носять мусульманське вбрання. Багато мусульманських дівчат, які є громадянками Великобританії, прагнуть одружитися в Пакистані, щоб перетягнути до Англії якомога більше членів своєї родини, яким байдуже наша культура, традиції. Як наслідок — мусульмани не інтегруються в нашу культуру (як сикхи або індуси) і живуть в ізоляції. Їхні діти й досі

НОВОРІЧНА РЕФЛЕКСІЯ

ПРИСЛУХАЄМОСЯ
ДО НЕБА

Закінчення. Початок на с. 1

Мені випала нагода в дні Помаранчевої революції разом з однією київською знайомою супроводжувати по гарячих точках революційної столиці американку, яка робила фільм про Україну, й, зрозуміло, не могла обійти увагою те, що відбувалося на головному Майдані країни. І серед іншого моя колежанка сказала на камеру, що дух Помаранчевої революції за настроєвістю чимось нагадує Різдво з його містеріями вертепів. Можливо тому, що цей спалах всенародного спротиву і став своєрідним моментом відліку для новонародженої політичної нації українців? І вже згодом, після цього епізоду мені пригадалося інше (цього разу календарне) Різдво на Майдані. Січень 1992-го. Це було перше Різдво для щойно незалежної України. На головній площі столиці тоді вже не було пам'ятника Леніну і ще не було всієї тієї бутафорії, яка ніби має символізувати Незалежність. На сцені (на тому місці, де тепер "сонячна батарея" ТЦ "Глобус" — фольклорні гурти з усієї України. Було щось символічне в тому, що першим святом для зовсім юної держави стало саме Різдво.

Публіка тоді була особливою: уважні, готові до співучасті люди неквапом заповнювали Майдан. Хоч їх у січні 1992 зібралось неспівставно менше, ніж у листопаді 2004, але це було саме те добірне товариство. Колядники на всі лади виспівували "вийди-вийди, Пане-Господарю", але віншування виявилися безадресними. Десь сидів у світлиці, стискаючи рукою калиточку і притримуючи важку шубу-юбу. А коляднички ж — "служеньки Божи" — гріх їх ображати. Через дванадцять років до стін великого сірого будинку, де у міністрів кабінети, прийшли інші коляднички і заспівали іншої. То були люди письменні, вони розклали ватру і підкидали в неї свої рукописи, вже не чекаючи гостей від панів-господарів. То було бажання очищення. І воно, зрештою, настало. У кольорі знамен із написом "Так!" є щось від кольору очисного багаття. У цьому багатолюдному спалаху правди звучить космічно-різдвяний ритм: "Замітайте двори, застеляйте столи". Саме перед Різдвом нечисть особливо казиться. Нечистого ще називають лукавим.

Слід вистояти. Тоді завтра з чистою совістю можна буде відкрити сторінку нового дня й отримати смак читання очищеного від фальші тексту. "Тут танцюють" — такими словами позначили свого часу французи місце, де здійснювали похмурі стіни Бастилії; "тут читають" — зможемо сказати ми, запалюючи свічник-трийцю над різдвяним столом.

Микола СКИБА

ПІД ЗАВІСУ РОКУ

У танці зримо оживає музика. Віддавна українські танці — невід'ємна частина народного побуту: обрядів, гулянок, свят, дозвілля молоді... Це вияв життєрадісного характеру народу, його оптимізму, дотепності й веселості, що є яскравим показником духовної сили.

Яскраві костюми, оригінальні хореографічні композиції та позитивні емоції перетворювали звичайний зимовий день на свято, маленькі артисти, незважаючи на хвилювання, виконали номери майже досконало, адже багато хто з них уже має досвід міжнародних змагань, та й глядачі тут

зібралися особливі — батьки, педагоги і колеги з різних ансамблів... Таким запам'ятається цьогорічне свято-фестиваль "Чарівний світ танцю", яке відбулося в столиці. Учасники виконали українські народні танці різних регіонів нашої держави та інших народів світу, а також стилізовані, су-

часні композиції, жартівливі хореографічні мініатюри.

Переможців конкурсу визначало незалежне журі. У його складі — представники громадських організацій, відомі діячі мистецтва і культури, їхні відгуки були щирими і схвальними. "Наше суспільство повинно бути духовним і духовність потрібно вирощувати змалечку", — зауважив Олександр Іващенко, генерал міжнародної асоціації "Козацтво". А Сергій Смешко, голова Міжнародного фонду "Мистецтво та світ" наголосив: "Діти дарують нам свій талант — а ми подаруємо їм усе, що зможемо..."

І ці оптимістичні слова вселяють надію, адже нині для розвитку дитячої творчості потрібна увага та підтримка. Дитячі установи перетворені на бізнес-центри. Ставки педагогів і вихователів у дитячих клубах та центрах — скорочено. Замість дитячих і спортивних майданчиків бачимо "елітне житло". Можливо, щось зрушиться на краще

ПРОСВІТЯНСЬКІ ДАРУНКИ

"Просвіта" — громадська організація, яка дбає про те, аби діти змалечку шанували рідну мову, любили й обороняли її. Ми привезли у вашу бібліотеку цілу низку книжок, виданих нашим товариством: українські народні казки, видання з історії України, касети з піснями, колядками, щедрівками. Ми даруємо дуже цінні книги:

"Билини", "Повість минулих літ", "Кобзар", комп'ютерні диски "Кобзар", на яких записані твори Тараса Шевченка у виконанні найкращих артистів України. Усе це — подарунки під вашу ялинку, різдвяні й новорічні.

А ще — солодоші".

Діти, звісно, подарункам і гостям раділи і віддячили пре-

красним і щирим концертом. Усе це й увічнив на плівці фотокор "Слова Просвіти" Іван Пилипенко. Сподіваємося, що й читачі тижневика відчують дитячу безпосередність і щирість просвітян.

Фото
Івана ПИЛИПЕНКА

наступного 2006 року, який проголошено не лише роком села, а й роком захисту прав дитини, — тому сподіваємося на вельми позитивні зрушення. А нині, коли майже всі навколо зайняті перебігом передвиборчих клопотів, усе ж є люди, які дбають не лише про сьогодні, а й про майбутнє — дітей, не забуваючи при цьому про минуле — багатовічну народну культуру, яка з покоління в покоління передається у спадок від діда-прадіда до нащадків. Щира подяка та низький уклін народному депутату України Юрію Кармазіну, який не лише говорить, що і як треба зробити, а й

власним прикладом уже вкотре підтримував дітей.

Наближаються різдвяні свята — пам'ятаймо слова всесвітньо відомого Джона Д. Рокфеллера: "Думай про благодійність не як про обов'язок, а як про привілей".

Світлана БАДЕРА,
голова Благодійного
фонду "ЛІРОС",
фото автора

У дитинстві все сприймається особливо: світ довкола простягається як казковий, все нове і незвичне, і ти, малюк, у ньому як учасник прекрасної казки з гарним завершенням, де добро завжди перемагає зло.

А які зими були в тому далекому, як сон, полотняно-рушниковому дитинстві! Морозні до тріскотняви, засніжені-захурделені, з червоногрудими снігурами на вишнях за вікнами, з вепрами дикими, які заглядали у невеличке хатнє віконечко, зіпершись передніми ногами на листяну загату. Бувало, як зірветься віхола, то мете кілька днів і ночей поспіль, намете кучугури під стріху, й сінешні двері завалювало так, що годі було їх відчинити. Тож хто будувався наново, ставив вхідні двері так, аби відчинялися всередину.

Засипані, закидані снігом стояли дерева, особливо ж соснина. Дивлячись на молоді сосонки і таємничі ніші в снігу під ними, так і уявлялося, що ось зараз вилізуть звідти Зайчик-Побігайчик, Пан Коцький, Хитрий Лис, Вовчик-Братик, Мишка-Шкрябтушка, Сорока-Білобока та інші персонажі казок, які розповідала нам бабуся Федора.

Та найцікавіше було готуватися до Різдва, до Коляд. То було найкраще і найбажаніше зимове свято. Якраз до нього ставили в хаті ялинку, а не на Новий рік. Ялин у нашому Поліському краї не було, то вбирали сосни, яких росло довкруг багату.

Іграшок “гороцьких” не було, та й грошей на їхнє придбання — теж. Ми, діти, самі виготовляли прикраси на ялинку: зі смужок паперу ланцюжки, із солом’яних дудок упереміж із ватону. Вирізали і клеїли кошечки, контури звірят тощо. Це готували ми, двоє наймолодших у сім’ї дітей, я і старша на 4 роки за мене Тамара. А ще майстрували із солом’яних дудок павука з павученятами і чіпляли його на ниточці до зволока. Павук увесь час крутився.

Та найголовніше — колядування. Як ми чекали на нього! Ще десь за місяць до Коляд збиралися в когось у хаті на зіспівку, себто, на репетицію (фактично — зіспівувались у гурті, бо колядки ми знали).

Ходили колядувати здебільшого гуртами: так цікавіше й виходить краще.

А старші хлопці ходили колядувати з різдвяною зіркою і з вертепом. Робили зірку з решета, прикріпивши до обичайки промені: три і більше, найчастіше п’ять, сім чи вісім. Їх обклеювали різноколірним папером. Усередині ставили свічку, яку запалювали біля

ПОВСТАНСЬКЕ РІЗДВО

хати, а тоді, підійшовши під вікно, крутили зірку довкола осі. Якщо дивитися на неї з хати крізь намерзлу шибку, було вельми гарно і святково.

До хати ввалюватися самоправно, як татарам чи москалям, не годилося, і колядники з-під вікна гукали господарям:

“Пане господарю, пані господине, дозвольте колядувати!”

“Колядуйте!” — відповідали ті і, як правило, запрошували до хати погрітися.

У репертуарі нашому було не менше десяти колядок.

Обдаровували нас, колядників, хто чим мав: коржиками, пирогами, яблуками, горіхами, а часто — й грішми. І так від хати до хати, через кучугури, снігові замети. Приймали колядників радо, бо це вважалося доброю прикметою для господарів. І навпаки, не буде гараздів у подвір’ї, яке оминуть колядники.

По завершенні колядування збиралися в когось у хаті, й ділили чесно заколядовані статки: всім порівно...

Так ото стояли Різдвяні свята 1946-го. Зі снігами й завірюхами, з ялинкою-сосонкою, святковим вгошенням, приготуванням із вельми скромних статків матусею нашою Теклею та старшими сестрами Ольгою, Ганною і Надією. А ще брат Тарас, якому було вже аж... одинадцять років разом із Василем, нашим старшим двоюрідним братом загодували достатньо дров на зиму, і в хаті було тепло, затишно, і здавалась вона на самотньому хуторі нашого села Антонівки маленьким раєм, острівцем благодаті серед широкої засніженої і замороженої снігової пустелі...

Різдво, власне, минуло, наближалось свято Василя, або старий Новий рік, коли увечері з 13 на 14

січня можна шедрувати. Якогось дня я, втомлений після мандрівки до дядини Зінки та її дітей, моїх двоюрідних братів і сестер (наші батьки, Карпо і Микита, були рідними братами, обидва пропали в урагані війни), після того, як награвся з моїм приятелем Борисом, повечерявши, хутко заснув на печі.

Яке то добро — мати в хаті велику піч і теплий чернінь, особливо взимку. Просо м’якеньке, слизеньке, тепленьке, гріє в боки, і сніється тобі на ньому казкові сні: що маєш ти і новесенькі чоботи, і пальтешко, і ковзани, і не йдеш, а просто перелітаєш на них чорну глибину Скузової сажавки, куди й літом було бовзено підходити, бо там, у чорній глибині, казали старші, лихе водиться...

Прокинувся я вранці од того, що аж припікало мені в боки. По хаті розходився теплий дух — топилося в печі. Виглядаю з-за коминця і... ой, а це що там унизу діється? Вся долівка застелена соломом, а на ній покотом лежать люди, військові, щільно один біля одного. Вкриті хто шинелею, хто рядниною чи шматуном-рябчуном. А в кутку під стіною, біля дверей у світлицю — зброя їхня стоїть: короткі фінки-автомати з довгими прямими магазинами, та кілька “папашків” із дискотом для набоїв. Я це знав, бо й перед тим не раз бували у нас хлопці з лісу, і розповідали на мої запитання, яка в них зброя. Оце так гости!

Повстанці, партизани, наші хлопці. То було рідне військо, бо в ньому воювали такі свої хлопці: чийсь батько, син, брат, наречений. Був у повстанцях і мій найстарший брат Андрій, я заледве його пам’ятав, бо він загинув у бою з енкаведистами ще два роки тому, маючи неповних 19 літ. І хоча мені

було лише три роки, пам’ятаю, як привезли його, вбитого, потай додому, а в нього великі криваві вавки в грудях, у голові... А я не розумів, чому він лежить на лаві, не встає, і кликав його: “Андрію, братуню, вставай, ти ж обіцяв принести яблук і нові черевики з Костополя”. А мати з сестрами плакали... Увечері, потай, завезли його на цвинтар біля церкви, в сусідньому селі Мала Любаша, де й схоронили. Бо невідомо було те робити з вояками УПА, казала сусідська тітка Ольга — Оберемчиха, яка допомагала матері...

Натягнувши штанці, зляжу з печі на піл (дошаний настил на коз-

лах, на якому спали старші діти), спускаюсь на долівку і, обережно ступаючи, підходжу до матері, яка поряється коло печі: ставить рогаками в піч баняки, горщики. Вона розпашіла, усміхнена, і така гарна, моя рідна, моя найдорожча матуся! Вона гладить мене по голівці: “Ба-чиш, Светіку (так називали мене малим), повстанці до нас уночі прийшли, одігрілись, виспатися. Уявляєш, як зараз холодно в лісі? А вона, дорогі наші диточки, мерзнуть там за нас і за Україну”.

Тим часом матуся поралася коло печі, раз по раз підкладаючи дрова, що були заготовлені звечора. Сестри мої старші, Оля, Галя й Надя сіли обирати картоплю.

Зі світлиці вийшов командир, дещо старший чоловік середнього зросту, років 45, привітався чемно:

“Із Колядою будьте здорові! Христос народився!”

“Славімо Його!”, — відповіли ми з матір’ю.

Мамця сказала, що десь за годину сніданок буде готовий. Командир у темно-зеленій формі, підперезаний широким ремінним поясом на двох портупях, із пістолем при боці, сказав: “Нехай ще посплять трохи хлопці, вельми вже всі потомилися, аж із-за Тучина йдемо, кілометрів 20 натупали по снігу. Добре, що хурделиця сліди наші геть замете”.

Він тихенько розбудив одного з повстанців, той швидко одягнувся, взяв “фінку” й обидва пішли на двір. Згодом повернувся з іншим, що стояв на варті. Він тут же втомлено ліг на соломі, як мені здалося, одразу заснув.

Десь під обід командир гукнув: “Побудка!”

Хлопці хутко вставали, обчищували з одягу соломі, давали лад амуніції та зброї. Почали вмиватися над великим цебром. А тоді командир гукнув знову:

— До молитви!

І всі повстанці, а було їх не менше двох десятків, стали струнко, склавши докупі долоні, і перехрестившись до образів на покуті, проказали вголос:

*Отче наш, що еси на небесах:
Нехай святиться ім’я твоє,
Нехай прийде царство твоє,
Нехай буде воля твоя,
Як на небі, так і на землі...*

По молитві матуся з сестрами носили їжу до світлиці; приємно парувала у полив’яних мисках товчена картопля, засмажена салом із цибулею, вабили зір капуста з огірочками, парувала в горщику юшка. Повстанці обідали чемно, не поспіхом, хоча, як сказав командир, уже два дні вони не мали й ризику в роті, бо їх переслідували енкаведисти.

По обіді хтось із хлопців запропонував поколядувати.

— Що ж, друже “Ясене”, починай, ти в нас майстер до пісні.

“Ясен”, стрункий білявий худорлявий синьоокий красень, розпочав:

Нова радість стала

Яка не бувала...

Цю коляду я знав, але кінцівка була нова. А далі я почув зовсім нове:

*Просим Тебе Боже,
Просим Тебе нині,
Пошли щастя, верни долю,
Нашій неньці — Україні.*

*Просим Тебе Боже,
Ще й будем благодати,
Дай нам, Боже, за рік-другий
Без комуни святкувати...*

Потім співали ще “Возвістивши з Назарету...” і “тріє царі несуть Христу дари”..., “По всьому світі стала новина...” А ще — зовсім незнайомі мені колядки.

Особливо сподобалася мені нова колядка, де були такі слова:

*Мати Божа свого сина сповила.
А сповивши,
в яселечка вложила...*

*То не квітка,
то святее Рождество,
Ой, щоб було*

по всім світі веселе...

Більше слів я не запам’ятав. До речі, не чув їх і понині. А мелодія повстанської колядки досі бринить у моїй душі, нагадуючи далекі дитячі роки, тяжкі часи боротьби нашого народу в лавах Української Повстанської Армії за Українську Самостійну Державу.

Ще по тому приходили кілька разів до нас повстанці, бо знали, що в сім’ї, де батько й син були в ОУН і воювали в УПА, їх завжди радо приймуть. (Батько наш, Карпо Олексійович, уже тоді втрапив у лабета НКВД, отримав двадцять літ каторги, і опинився в концтаборі ГУЛАГ у холодній Воркуті, звідки вже не повернувся).

Згодом я розпитував сестер, чи знали вони когось із повстанців. Казали Ганя й Надя, що командир мав псевдо “Кнопка” і ніби родом був із села Полівні з-під Тучина. Більше — нічого.

Давно те діялося. Виріс я, вивчився. Маю, слава Богу, дорослих дітей, уже й онуків. Тепер ми, новітні повстанці, “просвітняники”, вибороли в 1991 році незалежну Українську Державу, виконавши заповіт ОУН. Ми вижили, вистояли, вистраждали. Але нічого не було б без героїчної жертвової боротьби УПА.

Тож розповідаю про повстанців, їхню святу справу, а також і про різдвяні колядки своїм дітям і онукам, учням і студентам нашого міста.

Нехай в українських молодих душах забринить нитка єднання поколінь, пошана до тих, хто віддав усього себе справі визволення рідного краю та створення своєї самостійної держави.

Христос рождається!
Славімо його!

Автор сторінки
Святослав ВАСИЛЬЧУК,
голова обласного об’єднання
ВУТ “Просвіта”,
м. Житомир

ПАРТІЙ БАГАТО, «ПРОСВІТА» — ОДНА!

“ПРОСВІТА” ВІТАЄ

Засновано “Просвіту” в Житомирі 1907 року стараннями активних українців Олімпіади і Василя Кравченків. Отож невдовзі матимемо столітній ювілей нашої “Просвіти”. Із просвітнянами-краєзнавцями готуємо брошуру до цієї дати.

Політична розбурханість нині відома. До партій особливої довіри немає, надто вже багато їх розплодилось. А коли скажеш людям, що ти з “Просвіти”, з’являється інтерес, повага й довіра. Бо “Просвіта” — давня державотворча громадська організація — не підлаштовується ні під які політичні сили, а найвищими моральними авторитетами і благородною метою завжди має українську мову, українську історію, українську культуру, українські традиції та звичаї. І як апофеоз — Українська

Самостійна Соборна Держава, уособлення прагнень і сподівань багатьох поколінь патріотів.

За цим — велика праця нас, нині суцільних, до нас і після нас. Кожного зокрема на своєму місці, серед людей. І хай той доробок ніби незначний, але ріки наповнюють тисячі безіменних струмочків і міради краплин. Праця кожного з нас, помножена мільйонно, і дасть змогу збудувати Україну українську, Україну для українців, бо іншої землі в нас немає.

Хочемо, щоб на наступних виборах перемогла саме українська група блоків, і цим ми ще раз скажемо рішуче “ні” всіляким безбачкам і авантюристам — “інтернаціоналістам” — провокаторам із-під червоних онуч, які взяли за мету ліквідувати нашу державу і здати її захланному східному сусідові.

Хай покріпить Господь нарід

наш у вірі в себе, в Україну; нехай розкриє Всевишній йому очі на те, хто його друзі і хто — вороги. Маю велике сподівання, що після тяжких драматичних виборів 2004 так і буде.

Тож із Новим роком, Різдвом Христовим вас, мої дорогі просвітняни і всі українці, в рідному краї і поза ним суціль. Колядуймо, шедруймо, славімо Господа, віншуймо одні одних.

*Просим тебе, Боже,
Просим тебе нині,
Пошли щастя, верни славу
Нашій неньці Україні!*

Міцного здоров’я всім нам, гараздів, плідної праці на нашій просвітнянській ниві.

Христос народився!
Славімо його!

фото Івана Пилипенка

ТАЇНСТВО БУКОВИНСЬКОГО РІЗДВЯНО-НОВОРІЧНОГО ДІЙСТВА

Свій початок ці новорічні дійства беруть від святкової трапези напередодні Різдва. Бо все, що відбувається впродовж Святвечора в буковинській хаті — це вже справжнє таїнство, що триває впродовж 12-денного різдвяно-новорічного дійства.

Уже сама трапеза має урочистий характер. Цього вечора в кожній буковинській оселі під образами розстеляють чисте сіно, на яке ставлять горщик із кутею — пшеничною кашею, підсолодженою медом, із маком і горішками.

Але основна прикмета, що символізує Новий рік, це Дідух — сніп пшениці, жита або вівса. За народними віруваннями духи поля і духи предків, які допомагають ростити урожай, ховаються від женців саме в останньому снопові. Сніп урочисто приносять із поля ще під час обжинок і зберігають у коморі або клуні аж до Святого вечора.

До Святого вечора пучки, окремо обплетені соломинками, ув'язують у пишний вінок, а знизу роблять розгалуження, аби він міг стояти. Гілки вінка, зібрані до купи пучки, що зверху відповідно розгалужуються, обрамлюють кольоровими стрічками, паперовими чи засушеними квітами, кожен на свій смак. Коли верхівка новорічного вінка нагадає конусоподібний сніп із колоссям, його величають “Дідухом”, і газда з почестями обов'язково на Святвечір заносить до хати, ставить на лаві на покуті, на тому місці, де зазвичай садовлять найдорожчих гостей.

За віруванням, саме Дідух був покровителем роду, своєрідним богом духів (душ) усіх, хто відійшов од родини, через нього здійснювався духовний зв'язок між предками і нащадками. Дідух символізує спільного предка.

Якщо господарі дотримувалися цих давніх традицій: поважали

старших, берегли пам'ять свого родоводу, шанувалися між собою, передавали у спадок духовні обереги, — то духи предків, освячені поважним Дідухом, оберігали родину від злих і нечистих сил.

Дідух виконує свою обрядову роль протягом усіх різдвяних свят і перебуває в хаті від Святого вечора до Нового року. З Дідухом в оселі панувала родинна святочність, затишок і врочистість. На Новий рік його спалюють.

ЯДРО “МАЛАНКИ” — БУКОВИНА

Свято Маланки буковинці шанували напередодні Нового року, а саме 31 грудня за старим стилем. Його ще називають Щедрим вечором або Щедрою (Другою) Кутею. Святом Василя називають старий Новий рік і святкують його 1 січня за старим стилем.

У православних церковних святках саме день св. Меланії завершує річне коло, а день св. Василя його розпочинає. Сьогодні через заміну юліанського календаря григоріанським ці дати припадають на 13 і 14 січня, коли відзначають так званий старий Новий рік. Символізуючи новоліття, життєдайний зв'язок жіночого і чоловічого начал, образи Маланки і Василя персоніфікувалися в українській народній творчості й перетворилися на стійку фольклорну пару. Головне ядро території “Маланки” становили придністровські землі Галичини, Поділля, Буковини, Молдови.

Готуватися до “Маланки” починають ще за кілька тижнів до Нового року. Найчастіше парубки сходяться вже на святого Миколая, щоб вибрати свого ватажка — “березу” або “калфу”, якому й належить керувати зимовим обрядом. Одночасно з виборами карнавального лідера розподіляють і ролі інших учасників дійства, причому враховуються індивідуальні якості кожного. На “Маланку”, зазвичай, вибирають симпатичного хлопця з тонкими рисами об-

ДІДУХ СИМВОЛІЗУЄ

На січень припадає найбільше свят, але найпоетичнішими серед різдвяно-новорічних дійств буковинці вважають свято Маланки та свято Василя. З ними здавна пов'язували чимало прекрасних переказів і легенд.

личчя, роль “Ведмеда” доручають найсильнішому, за “Смерть” беруть худого і високого, “Чортом” перебирається швидкий і спритний тощо. Підготовка обрядового реквізиту та виготовлення нових масок чи ремонт старих здійснюється таємно.

ОБРЯДОВІ ОБХОДИ

Новорічні обходи буковинських “маланкарів”, як і різдвяних колядників, розпочинається після заходу сонця, тобто тоді, коли, за повір'ями, владарює усяка нечиста сила.

“Маланка” разом із музикантами мандрує селом усю ніч. Репертуар обрядово-ігрових дій “маланкарів” значною мірою залежить від реакції господарів дому. За їхнім бажанням обряд може проходити як у повному, так і в скороченому вигляді, причому в першому випадку він відбувається на подвір'ї або в хаті, в другому ж — переважно надворі.

Раніше ходили від хати до хати, не обминаючи жодного господаря. Сьогодні провідують переважно тих, хто має дочку “на виданні” і виконують новорічну пісню про Маланку-Подністрянку. У ній розповідається про молодшу господиню, яка в одних варіантах випасала качурів або коней, у других — шовки пряла, у третіх — біль білила тощо.

За народними віруваннями, саме відвідування двору маскованими парубками на чолі з “Маланкою” приносило щастя. Цей сприятливий вплив мав виявитися у двох основних сферах — господарській діяльності і шлюбних стосунків.

До хати “маланкари” заходили, лише отримавши дозвіл господа-

рів. В оселі спочатку виконували величальні шедрівки для кожного члена сім'ї, потім співали пісень про “Маланку”. Відповідно до узвичаєного сценарію, травестовий персонаж кумедно пародіює звичайні жіночі заняття. “Маланка” робить усе навпаки: сміття підмітає від середини хати під стіл, удаючи, що прибирає ліжку, розкидає подушки, розливає воду тощо. Про це мовиться і в обрядовій пісні:

*Наша Маланка —
добра газдиня,*

Припічок мис, лавицю білить.

Господарі ж прагнуть заводити їй “давати лад у хаті” і уважно стежать, щоб “Маланка” нічого не вкрала. Адже за вкрадену річ вона просила додатковий викуп або погрожувала продати її в наступній хаті, там, мовляв, більше дадуть. Іноді їй спеціально кладуть якусь дівочу річ, щоб “Маланка” її вкрала, бо це віщувало дівчині швидке заміжжя.

Допоки господарі змагаються з “Маланкою”, у сінцях починає мекати й тупотіти “Коза”. “Маланкари” просять господарів випустити її до хати, аби погірлася. Вона, мовляв, у ніжки і в ріжки змерзла. Господарі спочатку відмовляються, вигадуючи різноманітні причини: ніби “Коза” долівку попсує, вазони поїсть, дітей полякає. Тим часом діткам страшенно хочеться побачити “Козу”. Вони благаяють батьків випустити її до хати. “Маланкари” всліяко розхвалюють свою “Козу”: вона і гарненька, і розумненька, танцювати і співати вміє, побрехеньки розкаже, людей звеселить. Нарешті господарі погоджуються випустити “Козу”. Увійшовши до хати, “Коза” спочатку лякає присутніх, на-

Срібна зірка промениста
Сяє кожному із нас —
Хай же серце буде чисте
В цей святий різдвяний час.
Це до нас упала з неба
Срібна зірка різдвяна,
Щоб у нас сяяла в серці
Радість тиха і ясна.
І кого вона торкнеться,
Той весь серцем розцвіте
І для того усміхнеться
З неба сонце золоте.

Ярослава ГАЛЯС,
школа-ліцей № 23, 7-Д клас,
м. Івано-Франківськ

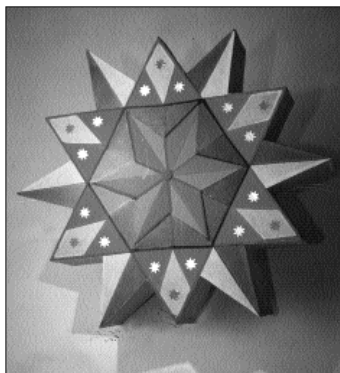

магаючись їх буцнути рогами, а потім під спів “маланкарів” відтворює в танці те, про що співається в шедрівці. Усе дійство закінчується тим, що приходять стрільці або хлопці-молодці і б'ють, або “встрелюють” “Козу” в праве вушко, в саме сердушко, або ж під ліву чи праву ногу”, нежива “Коза” падає, ноги задирає. Одне слово, — “Коза” за сценарієм помирає.

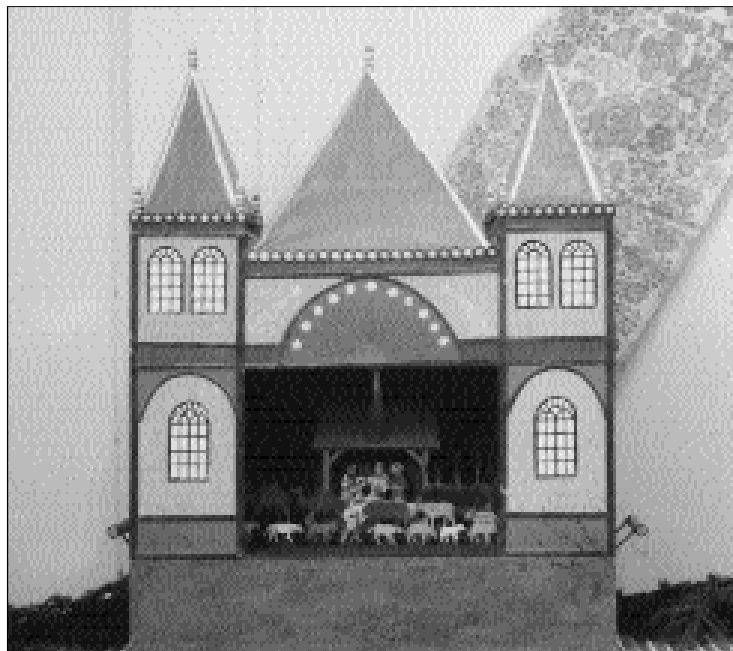
Але її загибель — не випадковість. Вважається, що смерть “Кози” символізує зимову загибель рослинності, ниви. В обряді головне — не смерть “Кози”, а її оживлення. Тому всі присутні в хаті, а також щедрувальники намагаються оживити “Козу”, розсмі-

КОЖНЕ СІЛЬЦЕ — МАЄ СВОЄ СЛІВ- ЦЕ

Про різдвяні традиції у

Крім підлітків у кожному селі ходив колядувати гурт дорослих парубків із музикою. То було дуже гарно. Вони несли таку велику зізду, яка заледве проходила в двері хати. Усі колядники намагалися, аби їхня зізда була найкращою. У малих і середніх зіздах світлювали по одній свічі, а у великій, — з якою ходили парубки, — три. Бувало, що парубки не встигали за одну ніч обійти село, то продовжували ходити наступного вечора. Колядки зі зіздами, як і пастирка, ходили по сусідніх селах на другий, а то й на третій день свят. Дітвора колядувала тільки на саме Різдво.

У нашому селі ходили ще колядувати із шопкою. Шопка — то будиночок, зроблений із патишків і обклеєний кольоровим папером. У шопці на мальованій сцені були фігурки, вирізані з картону, — персонажі із часів Різдва Христового: три царі з дарами, пастухи з отарами та ін. Ті паперові фігурки теж звалися пастиркою. Пастирка в шопці була наклеєна на особливий поясок або велике дерев'яне коло. Поясок натягували на двох кілках, які були по краях шопки. Ті кілки оберталися за допомогою

корби, яка виходила за стіни шопки. Шопки, так і зізди, освітлювалися свічкою. Вони були двох видів. У перших ляльки рухалися, в других — усі ляльки кріпилися нерухомо. Рухомі шопки обклеювали кольоровим папером, були вони з поверхами і куполами. Нерухомі — мали скромніший вигляд, покриті селом'яною стріхою.

**Записала
Романа КОБАЛЬЧИНСЬКА**

НОВИЙ РІК

шивши її. Оживлення “Кози” знаменує собою пробудження природи навесні.

Магічне значення має сміх. Він відганяє злі сили, крім того, вірили: якщо сміятись у новорічну ніч, то рік пройде зі сміхом, весело й щасливо.

Закінчується усе тим, що “маланкарі” виголошують вірші з побажаннями щастя, добра в новому році і просять винагороди для “Кози”, “Маланки” та інших ряджених персонажів. Почувши про гостинці, до хати набігали “Цигани” з “Ведмедем” і починали вожити, танцювати, пропонують підкувати коней або когось із хатніх. Господарі кличуть на допомогу “Стражників”, які також є серед ряджених, а ті випроводжають із хати гамірних гостей і отримують винагороду від господарів.

ПОЄДИНОК НА РУБЕЖІ ДВОХ СВІТІВ

У буковинських етнографічних матеріалах прослідковується функціональний зв'язок обряду “Маланки” зі стихією води та вогню.

До цих обрядових дій належать змагання ватаг ряджених “маланкарів”. Вони, як правило, відбувалися опівночі на роздоріжжях або на мостах чи кладках через потік.

Поєдинок на містку, на рубезі двох світів, відділених водою, та ще й опівночі, знаменує поєдинок із представниками потойбічного світу, які женуться за “Маланкою”, а обдаровування ряджених — відкупним пожертвуванням потойбічним силам за “Маланку”.

Ритуальні турніри “маланкарів”, що збереглися до наших днів у селах Чернівецької області, належать до реліктового шару народної культури, що відображає світоглядні уявлення аграрного суспільства. У цих традиційних агоніях первісно коренилися мотиви космічної боротьби між зимою і літом, змагання із злими, нечистими

Колядуймо, діти,
колядуймо нині,
Бо велике свято
в нас на Україні.
Колядуймо разом, колядуймо,
діти, —
Радісна новина
для усього світу.
В яслині убогій
Ісус народився,
Із Діви Марії
й Духа воплотився.
Люди, радійте,
Христа привітайте,
Божому Сину
славу віддайте!
Славу на небі Богу Святому,
На землі — нам спокій,
роду людському!

Наталія РИМИК,
школа-ліцей № 23, 7-Д клас,
м. Івано-Франківськ

ми силами. До того ж, падіння, боротьба й качання по землі в міфологічній свідомості асоціюються з магією родючості та культом предків. Лише гідно склавши іспит на витривалість, силу і кмітливість, парубок доводив своє право перейти до верстви чоловіків і взяти шлюб. Мотив передвесільного випробування характерний для слов'янського фольклору: у казках юнак завойовує руку й серце царівни не інакше, як здійснивши цілий ряд богатирських подвигів.

НОВОРІЧНЕ ГУЛЯННЯ — “ДАНЕЦЬ”

Із давніх-давен у буковинському краї існує традиція, за якою “маланкарі” розпочинали і завершували свій новорічний маршрут на роздоріжжях. На цих сакральних місцях, де перехрещуються дороги і де, за народними уявленнями, перетинався реальний та ірреальний світи, з поганських часів проходили обшинні танці й розва-

ги, влаштовувалися ритуальні змагання й інші церемонії. Такі загальноносільські свята-карнавали, що відбувалися удень на Василя, відомі на Буковині під назвами “сход”, “плес”, “забава”, “данець”, “жок” тощо. Одним із привілеїв обряду поєдинку було те, що “куток” — переможець отримував право провести у себе загальноносільське новорічне гуляння — “данець”.

Класична форма їхньої організації — це коло. У його центрі розташовуються музики й парубки, а на певній відстані від них стоять дівчата та інші учасники гуляння.

Для новорічного “данцю” характерна чітко виражена етикетність поведінки. Колись на ньому перед усією громадою “калфа” звітував про те, як здійснювалися обрядові обходи і оголошував загальну суму зібраних грошей. Прилюдно називали ім'я дівчини, яка найщедріше винагородила “Маланку”. За це їй надавалося право першого танцю. “Калфа” разом із двома помічниками — “Козаками” — з почестями вводили дівчину в коло і танцювали лише з нею. Подекуди на новорічному сході окремий танець виконували “калфи” з усіх кутків, що також було формою громадського вшанування.

ОЧИЩУВАЛЬНІ ОБРЯДИ

Зустрівши Новий рік, проводили очищувальні обряди. Опівночі “накравши” у сусідів соломи, палок, дошок господар збирає розтрешене по підлозі сіно та солому й зв'язує у три в'язки. Одну кладуть у stodoli, а дві інші — в саду або виносять на спільне багаття на вулицю. До вогнища, розкладеного із третьою в'язкою в саду, виносять також сміття після першого (від Святвечора) підметення хати. Запалювали багаття вдосвіта і намагалися, щоб дим від нього обкурив дерева. Із димом на небо відлітав, вважали, і Щедрий бог. Одночасно господар обходив сад і тричі “погрожував” зрубати яблуню чи вишню у випадку незначного врожаю: “Як не буде у тебе стільки яблук, як на небі зірок, то зрубаю!” Опісля цього сіном і соломою із другої в'язки обв'язували фруктові дерева.

А 14 січня на старий Новий рік, або Василя господарі прокидаються ще до сходу сонця, прибирають солому з долівки, підмітають у хаті. Від Святого вечора до Василя підлоги ніхто не підмітав, щоб не вимести і не винести щастя та долі з хати.

Старого Нового року з нетерпінням чекають хлопчики, адже цього дня саме їм випадає добра нагода заробити гостинців та грошей. Вони з самого ранку, ще вдосвіта, набравши в кишені або рукавички зерна, вирушають до сусідів і родичів посівати. Найчастіше посівають пшеницею, іноді житом, ячменем, вівсом. Не посівають лише горохом, оскільки вірять, що він виник зі сліз Матері

Божої, і обрядове посівання ним може викликати сльози в родині, а також гречкою “бо заведуться блохи в хаті”, або “буде суперечка”. Символічний засів здійснювали і дорослі, і діти (переважно хлопчики). Починали ходити ще вдосвіта. У хаті розкидали на підлозі та столі хлібні зерна, виголошуючи традиційні поздоровлення: “Сію, сію, посіваю, з Новим роком поздоровляю” або “Сійся, родися, житю, пшеницю, на Новий рік, на Василя” та “Сійся, родися, житю, пшеницю, всяка пашниця, на щастя на здоров'я, на Новий рік, щоб ще краще вродило, як торік, конопельки до стельки, льон по коліна, щоб у Вас, господарю, голова не боліла!”, “З Новим роком будьте здорові, щоб велися Вам бички і корови, щоб родили морква й буряки, гарбузи і огірки, картопля і капуста, щоб ваша дівка була тлуста!” Слово “тлуста” означає статна, дорідна. За повір'ями, ці зерна могли виконувати роль оберегу.

Господарі пригощають посівальників пирогами, окрайцем “Василя”, горіхами, цукерками, дають дрібні гроші. Та найбільше міг заробити той хлопчик, який приходив посівати першим. Йому доручали обмолотити святочного снопа (Дідуха), який стояв на покутті від Різдва, або розбити гарбуза дідуха, що лежав у кубельці під столом. Сніп обмолочували маконом, зерно і солома з нього вважались чудодійними. Зерна з дідуха зберігають до сівби і висівають разом із насінням на ниву, щоб був гарний урожай. З гарбуза варили кашу, ним також пригощали домашніх тварин, зернятка з Дідуха (гарбуза) збирали в миску, просушували і висівали весною на грядках, щоб гарно родили гарбузи і вся городина.

Солому від Дідуха спалюють уранці на Новий рік у садку. Люди вірять, що дим від Дідуха дуже корисний, він забезпечує гарний врожай на наступний рік, оберігає дерева від морозу, захищає від шкідників. За народними віруваннями цей дим захищає не лише дерева, а й членів родини, тому всі від малю до великого стрибали через вогнище, щоб бути здоровими й не хворіти в наступному році, дітей переносили кризь дим на руках.

У деяких селах Буковини залишилися звичаї влаштовувати вогнища спільні для всієї громади. “Закінчивши ритуальний обхід села, буковинські “маланкарі” перебрані вже вранці йшли на роздоріжжя палити (смажити) “діда” або “Дідуха”... Спочатку “Маланка”, а потім інші маски перестрибували через багаття.

За повір'ями, це мало захистити їх “від уроків”, очистити від спілкування з нечистою силою. Таким чином, новорічний вогонь щодо масок відігравав ту ж роль, що й проточна “свята” вода, вискупаючи її обрядовим дублікатом.

У Різдвяну світлу днину
Сповідается новина,
Що рождається дитина
З чистим серцем,
як росина,
Божий Син, свята зернина.
Ніч Різдвяна світла й чиста,
Небо темне, променисте,
Щастя й радості багато
Нам несе Різдвяне свято;
І щоразу воно нове,
Свято свят —
Різдво Христове!

Наталія ГРИЦИК,
школа-ліцей № 23, 9-А клас,
м. Івано-Франківськ

Наприклад, у селі Корчівці у вогонь неодмінно кидали соломі, якою були набиті горби маскованих “дідів”. Хлопці з села Варенчанка перш ніж спалити “Дідуха”, надавали йому антропоморфної форми. Як розповідають, тут донедавна було заведено кидати в новорічне багаття й маски. На думку дослідників, новорічні масковані персонажі уособлюють прихід предків з того світу, а спалювання масок асоціюється з погребальними вогнями, за допомогою яких предки покидали світ реальний і переходили у світ мертвих.

У деяких селах Буковини донедавна в новорічне багаття кидали соломі, якою були набиті горби маланкових “дідів”, а також і самі маски. Цей звичай наводить на думку, що язичницькі личини й інші атрибути, пов'язані з “потойбічним” світом, колись спеціально виготовлялися до свят і нищилися по їх закінченні. Зберігати такі речі протягом усього року вважалося неприпустимим.

“ЗМИВАННЯ МАСОК”

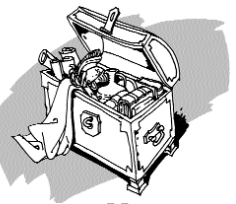
Закінчувалося дійство очищенням водою, в якому брали участь усі ряджені. Ватаги маланкарів йшли до річки, де гуртом умивалися, іноді обливалися водою, бризкались, а іноді навіть вдавлялися до купання в ополонці. Збереглося чимало свідчень про обов'язкове купання масок на святі Водохреща (Орлан, Ардан та ін.) після виконання всіх ритуальних обов'язків. Але найдовше обряд “змивання масок” побутував на Північній Буковині, а в окремих місцевостях є обов'язковим й сьогодні. Наприклад, “перебраний на Маланку ні в якому випадку не міг уникнути купання. Інакше за словами українців-старожилів села Білявинці у хлопця, що виконував цю роль, міг вирости хвіст”. Проте купання ряджених у крижаній воді нині вже не стільки пов'язане з релігійними мотивами, як носить характер своєрідного спортивного змагання-видовища, де юнаки демонструють свою відвагу і загартованість.

Тож пройшовши випробування водою й вогнем, буковинські “маланкарі” немовби повертаються із сакрального світу в світ реальний, із надприродних істот перетворюються на звичайних сільських парубків. Обряди “змивання масок” і “спалення Дідуха” знаменують закінчення періоду різдвяно-новорічного дійства, коли припиняється вторгнення міфічних сил у соціальний мікрокосмос сільської громади й скасовується парадоксальна ситуація перевернутого буття. Це означало, що карнавальний Хаос був знову переможений буденним Ладом.

Підготувала
Марія ВИШНЕВСЬКА,
м. Чернівці

Різдвяна шопка, дідух, калачі, свічка. З колекції В. Шагала

ВОЛОВИКИ

У колгоспі Шевченка не зосталося жодної корови і жодного вола. Залишаючи село, німці вигнали на вулицю людей і худобу. Хати підпалили, а худобу закидали гранатами.

Старі люди можуть підтвердити: довго ще після війни у Великих Сорочинцях на колгоспній коморі можна було прочитати напис: “Усіх корів на польові роботи!” Там, де не було корів, упрягалися в плуги жінки, діди, інваліди. Не раз добрим словом згадали волів. Дужих, невибагливих, безвідмовних тудяг. Тоді вперше у Великих Сорочинцях зникли воли з господарства. Чи не на всю Полтавщину — в колгоспі “Комунар” Миргородського району — залишилося п’ятеро волів...

Згадали про волів у шістдесят шостому. Саме з того часу веде свій відлік новітня історія Сорочинського ярмарку.

ГОГОЛІВСЬКИХ ГЕРОІВ
ЗБИРАЛИСЯ ВИВОЗИТИ В КУЗОВІ
ТРАКТОРА “КИРОВЕЦЬ”

— Ну й було ж із тими волами, — згадує відкриття першого ярмарку у Великих Сорочинцях журналіст і письменник Яким Давиденко. — Кинулися шукати — ніде їх немає! Тракторів повно, а волів — хоч запали!

— А давайте я їх, отих гоголівських героїв на потужному “Кировці” на ярмарок відтарабаню! — запропонував тракторист місцевого колгоспу імені Гоголя, орденоносець Григорій Назарович Гапусенко.

— Не можна на тракторі, — заперечують йому, — за життя Гоголя тракторів не було... Воли були і дьоготь...

І все-таки знайшли волів. Сірих, українських, круторогих.

Важче було з кобилою. Ні! Коні на Полтавщині водяться! Тут же, в Миргородському районі, щороку вирощують на Дібрівському кінному заводі щонайменше 50—60 рисаків для республіканських, всесоюзних і світових змагань. Жеребець Ідеал у змаганнях за міжнародний приз Миру в Москві зайняв перше місце. А жеребець Голосний проданий на міжнародному аукціоні за 12 тисяч карбованців. Отакі коні на Полтавщині. А спробуйте знайти худобину, описану Гоголем, — “покірний вид якої виявляв похилі літа її...”

Три тижні морили кобилу голодом, щоб хоч трохи скидалася на гоголівську, і все ж таки довелося домальовувати ребра...

ПО ВУЛИЦІ ВОЛА ВОДИЛИ

Одного дня безтурботному Грицьковому життю прийшов край. До волівника зайшов високий худий дядько, цвяхнувшись по халяві кирзаків вербовою лозиною: “Іч, іродові сини! Розляглися як кабани! Туніядці! Ану ставайте, труба співає!” Але Гоша й Аркаша знають, що хазяїн Василь Іванович ніколи їх не образить: має лагідну вдачу, добряк із добряків.

Що буде далі, Гоша з Аркашею добре знають. Брестимуть розпеченими серпневим сонцем вулицями Великих Сорочинців. Пілюга, надокучливі гедзі, юрба надто цікавих хлопчаків: “Дядьку Василю, а хто сильніший, слон чи віл?”...

— Ми привчаємо волів до людей, готуємо до виходу на ярмарок, — розповідає директор аграрного сільськогосподарського підприємства “Великосорочинське” Михайло Харченко.

— Михайле Івановичу, невже це два останні воли, які залишилися в Україні?

— Останні чи ні, стверджувати не берусь. Може, вчора ще хтось завів собі волів. Наше господарство традиційно утримує цю худобу тільки для того, щоб представляти на “Сорочинському ярмарку”.

— Чи не завелика розкіш утримувати таку, вибачте, скотину, цілий рік, лише для виходу на ярмарок?

— А як ви думаєте? Вага майже тонна, потребують відповідного догляду, годівлі. Щоб не соромно було людям показати.

Якщо господар цілий рік годувати-мє бика, а потім відвезе його на м’ясокомбінат, отримає до п’яти тисяч гривень зиску. А нам який пожиток? Своїх волів ми на м’ясокомбінат не даємо. Фірма “Сорочинський ярмарок” щорічно перераховує на утримання волів до 6 тисяч гривень.

Було — ставили питання руба: а для чого вони нам потрібні, ці “декоративні” воли?

ТА ВОЛИ Ж МОЇ КРУТОРОГІ...

Зайвий клопіт. Років чотирьох тому, вперше за останні сорок років, гості “Сорочинського ярмарку” не побачили на ярмарку класичних волів...

— Так, пам’ятаю, гоголівські герої виїхали трійкою коней.

— Тоді один із волів захворів і виїзду не відбулося. Але ж воли — це своєрідна візитівка Сорочинського ярмарку! Бо коли зникне якийсь сорт пива, знайдуть і питимуть інше. А коли не стане волів, то люди скажуть: “Був на ярмарку, а нічого не бачив. Ні волів не було, ні Хівря на гарбі не їхала. Хіба то Сорочинський ярмарок?”

Тому фірма “Сорочинський ярмарок” десь купила двох волів і попросила нас їх доглядати.

— Отже, ці воли — найдорожчі артисти у світі? “Працюють” лише раз на рік, кілька годин протягом одного дня, — відкриваючи фольклорний фестиваль...

А чому б господарству не розводити волів для роботи? Чому зникли воли в Україні, де селянського двору без пари волів не уявляли?

— Погляньте на безкрайні поля, неозорі масиви. Ви можете уявити, що їх обробляють волами? — сміється Василь Іванович.

— Невже більше ні для чого воли не припадуться?

— Більше ні для чого.

Я промовчав, бо не конкурент у тонкошах ведення сільського господарства людини, яка керує величезним агропромисловим підприємством.

На початку 80-х якийсь дядько з Лохвиці, що побажав залишитися невідомим, подарував Сорочинському народному краєзнавчому музею дерев’яну скульптуру. Дерев’яна композиція з дванадцяти фігур вирізана звичайним складаним ножом

емством. Знаю тільки, що віл, якого вирощують на м’ясо, дає фантастичні добові прирости живої ваги!

У НІЧ ПЕРЕД РІЗДВОМ

На батьківщині Гоголя і без містики? Цього не може бути!

— Василю Івановичу, ніколи не доводилося в ніч на Різдво затримуватися біля волів? — Таких людей як Василь Муха в минулому називали воловиками. У господарстві Василя називають доглядачем за волами. Саме він щороку виводить їх, артистів, “у світ”, на Національний Сорочинський.

— Ви, мабуть, про те, що воли в ніч перед Різдвом говорять поміж собою людськими голосами? Я теж наслухався про це від старих людей. Тому підслуховувати боюся. Кажуть, усі, хто намагався це зробити, згодом помирили!

— Та ну!

— Такі випадки були у Великих Сорочинцях! Начебто вирішив один чоловік підслухати, чи й справді воли раз на рік говорять люд-

Василь Муха з підопічними Гошею і Аркашею. — Хіба це ім’я для справжнього українського вола? Шкода, мене тоді в селі не було, коли колишній зоотехнік давав щойно привезеним волам імена. — Тому Василь Іванович називає Гошу Грицьком. А там, де Грицько, — там і Стецько

ським голосом. Ото, значить, сховався той чоловік уночі в яслах. Довго лежав, аж ось опівночі чує: “Як ми далі жити будемо? У господаря сіна зовсім не зосталося, а до весни далеко. Чим же він нас годувати буде?”

“Це нічого, — відповідає інший віл, — у нього є ще шкирта соломи, яка вже три роки стоїть. Цією соломою хазяїн і годуватиме нас до паші. Але тільки-но він почне її молотити, то так зразу ж і помре”.

Можливо, того року жито було надто дорогим, бо захотів той господар солому обмолотити. Обмолотив. Застудився і захворів. Провісниками виявилися воли: незабаром чоловік помер...

Здавна шанобливо ставилося українське поспільство до волів. І не тільки до волів.

“Тов. Дяченко, батько семи дітей, пішов на фронт із двома кінськими і возом свого колгоспу. Із цими кінськими він у лавах Червоної Армії пройшов шлях у 16 тисяч кілометрів, не дивлячись ні на які труднощі та небезпеку, зберіг коней у відмінному стані.

...А на воза прибили спеціальну замовлену пам’ятну дошку, на

“На Сорочинський ярмарок”. Іграшка роботи художниці Тетяни Федченко

якій записано бойовий шлях, пройдений тов. Дяченком разом із бойовими кінськими на колгоспному возі від Лубен до Сталінграда і від Волги до Чорного моря, а звідти — до Прибалтики”.

(Із листа Політвідділу 51-ї Армії Центрального Комітету КП(б)У про патріотизм воїна з колгоспу “Новий шлях” Тетіївського району Київської області).

Немало українських прізвищ розкажуть історію родоову прапрадідів, що поралися біля худоби. Згаданий червоноармієць Дяченко, звичайно ж, був *конохом*, *гайдар* — пастухом. Серед тюркомовних азійських народів до цього часу найрозповсюдженіші імена Гейдар, Айдар, Хайдар. *стадник* — доглядач за стадом; *вівчар* — пас овець; *прасол* — торговець худобою, тим же займався *ба-*

ришник; *чередник* доглядав череду. В українських селах до цього часу зібраних по дворах в череду корів пасуть усі по черзі. *Свинар* — працював при свинарнику; *телятник* — доглядав телят; *ричко* — корів, те ж саме, що й *дояр*; *баранник* — торговець баранами.

ЖИВІ І МЕРТВІ

Цікаво, яке слово найчастіше зустрічається у творах дореволюційних письменників? Кого майже ніколи не забували художники, зображуючи сюжети з українського побуту? А український фольклор? Без кого не уявити українських казок, легенд, пісень, загадок, жартівливих приповідок? Без вола!

І ось — останні воли, яких утримують, аби показати людям один раз на рік, тобто — живі музейні експонати.

У народному краєзнавчому музеї Великих Сорочинців безліч експонатів з історії Сорочинських ярмарків. Художники ніби змовилися. Майже всі зображують ту мить, коли гоголівські герої врочисто в’їжджають на територію Сорочинського ярмарку. Як тільки художники не зображали цього епізоду, описаного Миколою Гоголем! Вирізували з дерева, ліпили з глини, ку-

вали з металу.

Наш музей пора перейменувати в Музей Одного Твору, жартує директор музею Микола Суховаткін. Про волів Микола Спартакович може розповідати до безкінечності.

Віл, кастрований бик, — надзвичайно спокійна, працелюбна, витривала, сильна робоча тварина. Крім використання кастрованих биків як тяглову силу, їх відгодовували на м’ясо.

Та все ж найбільше воли прислужилися чумакам. У середині XIX століття волами щорічно перевозили 60—80 мільйонів пудів вантажів. Заповзятливі, заможні чумаки мали по 100 і навіть більше паровиць волів, де двоє, троє волів тримали в запасі. До валки міг пристати чумака, у якого було не менше п’яти пар волів. Найбільше чумаки любили їздити в Крим сірою породою волів — надзвичайно витривалою, міцною. Сіра порода вирізнялася з-поміж інших великими розмірами. Узагалі, віл — моцар, гевал, справжній дужак, жодні орловські ваговози чумацьку мажу з місця не спроможні зрушити, тому чумаки й мандрували волами, а не кінськими.

Волів доглядали, наче малих дітей. Навіть у далекій дорозі їх щодня мили, розчісували хвості гребенем, роги чистили склом. Грошовиті чумаки навіть золотили своїм годувальникам роги. Цяцькували ярма, шліфували до блиску, аби скалок не було, щоб ший ярмом не натирало. Мережані налігачі, шовкова чи шкіряна лиштва.

За давніми традиціями, уздоровляли волів россою, зібраною на Святого Юрія. Таку росу чумаки завжди брали в дорогу. Як і в кожній професії, у воловиків був свій професійний лексикон. Якщо воли були в парі, того, що йшов борозною з правої руки, називали *борозним*, *борозеним*, *борозничим*. Того, який ліворуч, — *підручним*. Віл-одинак зветься *бовкуном*.

Волів також розрізняли за мастю: сіро-бурий віл — *багрий*, білий — *білан*, бурий — *барнавий*.

За вдачею, характерними прикметами: *бадя* — лінювий, *буян* — неслухняний віл. *Близнюк* — віл, схожий на того, з яким іде у парі. *Бік* — молодий кастрований бик.

Блиндарь — віл, який косить ногами. Чередники поганяли худобу довгим батоном — *байдарою*, *гараником*. “Налигач” для вола називався *воловодом*. А поганяли, погукуючи: “Цоб!”, “Цабе”. Ось воно звідки, “велике цабе”, — шкода, що незавжди багато тягне. І вже справжнім пам’ятником волам стали пісні: “Чотири воли пасу я”, “Там орала дівчонька воликом чорненьким”, “Гей, воли мої, круторогі!”...

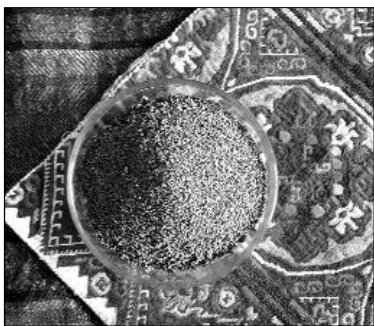
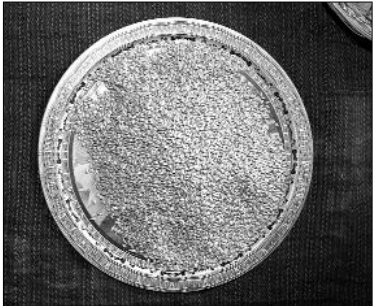
Анатолій НЕДАВНІЙ,

м. Полтава
Фото автора

РІЗДВЯНА ВЕЧЕРЯ

Здавен в Україні та в християнських громадах інших країн вечеря перед Різдом Ісуса Христа вважалася втаємниченою. Вона імітувала святість Тайної Вечері — останньої трапези Христа-Спасителя зі своїми учнями. Тоді він переламаний хліб назвав Тілом Своім, а вино в чаші — Кров'ю Своєю, що проливається на відпущення гріхів, на порятунок людства.

У день перед Різдом у хатах іде мовчазне особливе приготування до Святої Вечері. І жа має бути пісною. Дванадцять страв — символ Дванадцяти Апостолів.

Насамперед **кутя** або **пшениця варена**.

У Східній та в Центральній Україні кутю варили з рису, гречки, а не лише з пшениці. А там, де пшениця майже не родить, — на підзолистих ґрунтах Прикарпаття — люди дозволяли собі раз на рік, на Різдвяні свята, зготувати жменю-дві пшениці. Страви з неї були для горян делікатесом. Мама-гуцулка замочувала у теплій воді близько 1 кілограма пшеничних добірних зерен. Цього вистачало на сім'ю з семи осіб. Тиждень перед Різдвом ми, діти, перебираємо зерно — відділяємо сміття. Кожен із нас мав свою пайку, і ввечері займаємо свій кутюк стола, перебираємо пшеницю. Заодно вчимося колядувати. Я не дуже любила цю марудну працю і просила старшу сестру взяти частку з моєї купки зерна.

Перебрана пшениця мкла цілу ніч, а вдень мама ставила великий алюмінієвий горщик на плиту. Варилася кутя. Води має бути вчетверо більше, ніж зерна. Тоді кутя буде рідка, навариста. Смачна. Коли через 3—4 години на малому вогні пшениця зготується, мама обкутує горщик старим рядном, обкладає подушками. Кутя впріває і стає особливо м'яка, поживна.

Батько тимчасом працює — **тре мак**. Сидить на підлозі й ногами стискає глиняну **макітру**, а руками тримає **макогона** — товстого заокругленого в кінцях дрючка. Магічно водить макогоном колами по макітрі, і мак врешті пускає солодке біле "молочко". Готово!

Ми ж, діти, лущимо сухі грецькі горіхи. І тихенько вправляємось у колядуванні.

І запахи, і настрої такі бувають раз на рік — перед Різдвом.

Потім мама вилле пшеничне вариво у макітру з маком, посипле подрібненими горіховими зернятами і долле меду. На кілограм пшениці треба взяти малу пригорщу (дві жмені) маку і так само горіхових потовчених зернят. Смакота!

Але ж пшениця стигне собі — їсти нічого не можна цілий день, це ж строгий піст перед Різдвом. Діти хоч макогона намагаються облизати, і то не дозволяють.

Мама готує ще одинадцять страв, окрім пшениці.

Це неодмінно узвар — **компот із сушених фруктів**, переважно з яблук, груш і слив. Його також підсолджують медом.

Разом із пшеницею на плиті мліють пісні **голубці**. Вони з квашеного листа капусти та кормових буряків. Капуста квашена головками у бочці, а листя буряка тісно вкладає в джегці і перекладене кислими яблуками (порізнаними).

Для фаршу береться кукурудзяна чи рисова крупа (іноді гречка) з приправами, хто які любить. Але посічена цибуля у великій кількості обов'язкова. Добре додати потертої моркви. Можна й порізнаних грибів. Головне — все в стравах має бути пісне. Фарш, посмачений олією, кладеться на листок на долоні, закручується трубочкою, і тісенько рядочками складається у простору посудину. На дно — олії. Перекласти лавровими листками через дватри шари голубців. Залити окропом нарівні з голубцями і варити до готовності, так задовго, як і пшеницю. Ліпше б у духовці, ще смачніше бу-

де з печі... Готові засмачити олією з часником.

Річкову чи ставкову **рибу** зварити, як звично, до готовності, додати в бульйон розведеного желатину, а хто любить — трохи часнику. Розлити в судки чи тарілки — покласти на холод, хай застигає пісний холодець. Він смачний, коли варити з лавровим листям, морквою, петрушкою.

Замісити тісто на гарячій воді з ложкою-двома олії, підсолити і розкачати тонко на **вареники**. Порізати квадратами. Заліплювати з маком, відібравши його з макітри для куті. Можна з капустою, з картоплею, з повидлом, з яблуками. З чим завгодно, аби пісно і смачно. З меленим філе оселедця — це вже будуть "креплики". Зі смаженими грибами — не відрветесь від тарілки, такі добрі.

Але залишіть трохи тіста, щоб так само розкачати і скляночкою порізати кружальцями, як на тістечка. Це — **паянички**. Відваріть у

підсоленій воді хвилин 5—10, і виберіть у миску, швидко скропіть олією з товченим зубком-двома часнику. Ця приправа в Україні зветься саламаха. Вона рідка. Її солять і додають до більшості страв Різдвяного столу. Так що запасіться доброю олією.

Там на маминій чималій плиті ще щось смачне зварилось в двох малих каструльках. А мама взяла і зсипала в одну. Це сушені **сливки з квасолею**. Вода з-під них не повинна виваритися. Ця прабабусина страва призабута тепер. А дуже поживна і добра на смак. Не треба нічого додавати до неї.

Далі страви можуть бути різні. Їх стільки, скільки сіл і вілків куховарок.

Але на маминому Різдвяному столі завжди були відварені сушені **гриби** з саламахою і також грибна закуска — **шухи**. Назва пішла від акуратно складених нарубаних на зиму дров: складено в шухи. Відварені буряки, на нашу сім'ю зо 3, чистили і різали довгенькими прямокутними паличками. Відварені сушені гриби — їх значно менше — так само. Саламаха робила із цих складників смачний гостренький салат. Чого-чого, а пшениці, паяничок і шухів на столі після Святої вечері ніколи не зоставалося. Хіба трішечки, для годиться. Мають же щось спожити і душі родичів, що вечерять після нас уночі... Тому страви зі столу цього вечора не прибирають. Як і накривають усі разом зі сходом першої вечірньої зірничі. Ми, бувало, вже так виглядаємо у вікна тізурицю, а вона все бариться!..

Можна відкрити банку **спаржі** й засмачити олією. Можна порізати **оселедець** чи всмажити **риби** або капусти. Квашені **помідори, огірки** також гарно завершують ряд дванадцяти страв. Традиційні кутя й узвар уже на білому обрусі посередині поруч зі свічкою. Під обрусом — скатеркою трохи запашної отави. Це символізує народження Божого Дитяти в стаєнці на сні. По кутах столу — по зубкові часнику. Так робили предки, і ми перейняли.

Чекайте першої зірничі, моліться і — смачної вам вечері і цього Святого Вечора!

Не забудьте спершу дати щось зі столу самотнім, убогим за спасіння померлих душ!

● Гостей у себе вдома приймала **Марія ВЛАД**

Слово Просвіти

Засновник:
Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Заступник
головного редактора
Марія ЛИТВИН
279-49-47

Заступник головного
редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПКИНА
279-49-47

Літературний редактор
Тамара МАРТ
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середу.
Зам. № 3301201

Загальний наклад — 24000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою
право редагування та скорочення
текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на "Слово
Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 1 рік — 37,86 грн.